

/76

चांदोबा

मे १९७१

75

Fullscreen 127 8 /76

अमरवाणी

उत्साहः, साहसं, धैर्यं, बुद्धिः, शक्तिः पराक्रमः
षड़ते यत्र तिष्ठंति तत्र देवोपि तिष्ठति ॥ १ ॥

[जेथे उत्साह, साहस, धैर्य, बुद्धि, शक्ति आणि पराक्रम हे गुण असतात तेथे परमेश्वराचे वास्तव्यपण असते.]

रत्नैः महाब्देस्तुपुर्न देवा, न भेजिरे भीमविषेणभीतिम्
सुधां विना न प्रययुर्विरामं; न निश्चितार्थात् विरमंति धीराः ॥ २ ॥

[महा सागरातली रत्ने प्राप्त झाली तरी देवांच्या मनाचे समाधान झाले नाही आणि कालकूट विष पाहून ही त्यांचा धीर खचला नाही. अमृत मिळेपर्यंत ते निर्विराम प्रयत्न करीत राहिले. अशाच तऱ्हेने शूर व साहसी पुरुष निश्चित ध्येय प्राप्त होईपर्यंत प्रयत्न करणे सोडीत नाहीत.]

प्रारभ्यते न खलु विघ्न भयेन नीचैः;
प्रारभ्य विघ्ननिहता विरमंति मध्याः;
विघ्नैः मुहुर्मुहु रपि प्रतिहन्यमानाः
प्रारब्धमुत्तमगुणाः न परित्यजंति ॥ ३ ॥

[नीच व अधम पुरुष विघ्ने व संकटे यांच्या भीतीने प्रयत्नच करीत नाही. मध्यम प्रकृतीची माणसे काम सुरू करतात, पण विघ्ने आली की मध्येच सोडून देतात. परंतु उत्तम प्रकृतीचा मनुष्य कितीही विघ्ने आली तरी आपला प्रयत्न सोडीत नाही.]

राक्षसी माळरान

मणिपुरच्या राज्यावर फार मोठा प्रदेश ओसाड किंवा पडित भूमीचा होता. त्याला राक्षसी माळरान म्हणत. त्या माळरानात एक मोठे विवर होते. त्या विवरात एक राक्षसीण राहते व त्या माळरानात पाऊल टाकणारांस खाऊन टाकते असे त्या प्रदेशातील लोक सांगत.

मणिपूरचा राजा निवर्तल्यावर त्याचा मुलगा सुदर्शन गादीवर बसला. त्या माळरानातल्या राक्षसिणीला ठार करून सर्व माळरान शेतीभातीच्या कामाला उपयोगी पडेल या विचाराने नव्या राजाने लोकांच्या मनातले त्या राक्षसिणीचे भय काढून टाकावे असे ठरविले. सुदर्शनला सुमंत नावाचा एक हुशार मित्र होता. म्हणून त्याने आपला विचार सुमंत समोर मांडला.

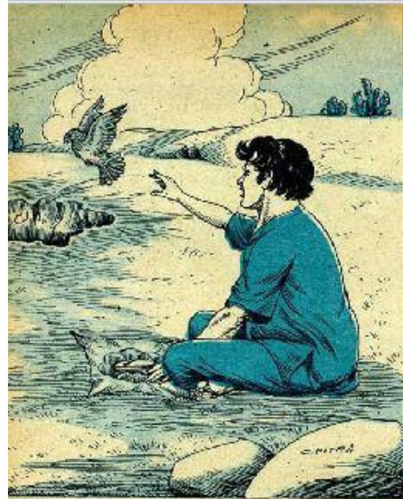
"अरे तुझ्या वाडवडिलांच्या काळापासून तुझ्या प्रजेच्या मनात त्या माळराना विषयी जो अंधविश्वास आहे तो दूर करणे तितके सोपे नाही. त्या विवरात राक्षसीण नाही, असे आपण सांगितले तरी कोणी आपल्यावर विश्वास करणार नाही. म्हणून आपण प्रजेला खरे वाटण्यासारखी परिस्थिति डोळ्यांनी पाहिली पाहिजे."

असा विचार करून दोघे त्या माळरानात गेले. कोणाला काही कळू दिले नाही. ते माळरान कित्येक हजार एकरांवर पसरलेले होते. त्याच्या मध्यभागी ते विवर होते. दोघे त्या विवरात काही अंतर चालून गेले. परंतु ते आत जाऊ लागले तसतसे ते विवर चिंचोळे होते गेले. त्यात राक्षसीण असणेच शक्य नव्हते. परंतु ती गोष्ट प्रजेच्या लक्षात आणून देऊन त्या गोष्टीवर प्रजेच्या मनात विश्वास उत्पन्न करावयाचा होता.

सुमंतने दोन हिरे त्या विवरात टाकले आणि दोघे राजवाड्यात परत आले.

श्री श्री. आ. कामत

Fullscreen 127 10 /76

राजधानीत पतल्यावर सुदर्शनने दवंडी पिटविली–"राक्षसिणीच्या विवरात प्रवेश करून त्यात ज्या वस्तू आहेत त्या आणून देणारास मोठे पारितोषिक देण्यात येईल."

परंतु दवंडी ऐकून कोणी पुढे आला नाही. राजाने पोरकटपणाने असली दवंडी पिटविली असेल, असे प्रत्येकाला वाटत होते. म्हणून कोणी विवरात प्रवेश करण्याचे साहस करायला तयारच झाला नाही.

मणिपुरं राज्यातच रामदास व भीमसेन नावाचे दोघे भाऊ रहात असत. भीमसेनने आपल्या कुटुंबाचा सर्व भार आपल्या मोठ्या भावावर टाकला होता व तो स्वतः पाळलेली कबूतरे उडवीत असे.

एकदा रामदासला भीमसेनाचा भयंकर राग आला. म्हणाला–"तू असला उडाणटप्पूपणा करीत बसण्यापेक्षा त्या राक्षसिणीच्या विवरात उडी टाकून जीव कां नाही देत?" त्याच दिवशी भीमसेनने राजाची दवंडी ऐकली होती.

भावाच्या रागवण्याचा त्याला फार मनस्ताप वाटला व त्याचे पौरुष जागे झाले. राक्षसिणीच्या बिळात उडी टाकायचे त्यान मनाशी ठरविले. भाग्याने साथ दिली तर राजाकडून पारितोषिक मिळेल आणि स्वतंत्रपणे पुढील आयुष्य घालवीन. नाहीतर राक्षसीण मोक्ष देईल. असे मनाशी ठरवून बरोबर थोडेसे काहीतरी खायला घेऊन आणि आपल्या पाळलेल्या कबूतराला खांद्यावर बसवून घेऊन माळरानात आपल्या तो राक्षसिणीच्या विवरापर्यंत येऊन पोचला. राक्षसीण कोठून तरी येऊन आपल्याला खाईल अशी धाकधूक मनात होती. तरी त्याला विवरात पाऊल टाकायची हिंमत होईना.

भीमसेनने खाऊन पिऊन घेऊन पुढे काय करायचे ते करुया असे मनाशी ठरविले. त्याने भाकरीचा एक तुकडा त्या विवरात टाकला. आतून काही बाहेर येत आहे असे दिसले तर पळून जावयाचे त्याने मनाशी ठरविले होते. पण अचानक त्याच्या खांद्यावरचे कबूतर उडून बिळात गेले. हे कबूतर [illegible] बिळात प्रवेश करायला हरकत नाही आणि राजाकडून जे पारितोषिक मिळेल ते घेऊन पुढील आयुष्य मजेत घालविता येईल असा त्याने विचार केला

थोड्या वेळाने कबूतर परत आले. पण त्याच्या तोंडात भाकरीच्या तुकड्या ऐवजी एक हिरा होता. भीमसेनला आश्चर्याबरोबर परमावधीचा आनंद झाला. तो हिरा आपल्या भावाला दाखवून म्हणाला–"दादा! पहा, हा हिरा, मी राक्षसिणीच्या विवरातून घेऊन आलो आहे. मी हा विकून पुढे आरामाने आयुष्य घालवावे, म्हणतो."

तो हिरा पाहून रामदासला दुर्बुद्धी झाली. तो भावाला म्हणाला–"अरे खुळ्या! तू हा विकणार? काही दिवसांनी आपण याच्या विषयी काही तरी मार्ग काढू." दुसऱ्याच दिवशी रामदास तो हिरा घेऊन राजवाड्यात गेला आणि राजाला भेटून म्हणाला–"महाराज! राक्षसिणीच्या बिळातून हा हिरा आणला आहे. आपण जाहीर केलेले पारितोषिक देण्याची कृपा करावी."

सुदर्शनने सुमंतला बोलविले. दोघांनी तो हिरा लक्षपूर्वक तपासून पाहिला. सुमंतने राक्षसिणीच्या बिळात टाकलेल्या दोन हिऱ्यांपैकीच तो एक होता.

"आणखी एक हिरा या हिऱ्याबरोबर होता, तो तू गडप केलास वाटते? म्हणून तुला तुरुंगात पाठवितो." सुमंत म्हणाला.

Fullscreen 127 12 / 76

रामदास घाबरला. हात जोडून विनंती करीत म्हणाला–"मला पारितोषिक नको, तुरुंगात मात्र पाठवू नका."

तो स्वतः हिरा घेऊन आला असता तर पारितोषिक इतक्या सहजी सोडायला तयार झाला नसता असा विचार करून सुमंतने रामदासला विचारले–"खरे बोल, तुला हा हिरा कोठे मिळाला?"

रामदासला वाटले की त्याचा भाऊ खोटे बोलला असेल. त्याने हा हिरा कोठून तरी चोरी करून आणला असेल. तो आरोप त्याच्यावरच आलेला बरा, असा विचार करून म्हणाला–"महाराज! हा हिरा माझा मोठा भाऊ घेऊन आला. त्याला हा राक्षसिणीच्या विवरात मिळाला असा तो मला म्हणाला. मला या पलीकडे जास्त काहीच माहीत नाही."

"तरमग तू जाऊन आपल्या धाकट्या भावाला बोलावून घेऊन ये." सुदर्शन म्हणाला.

भीमसेनने येतांच खरेखरे ते राजासमोर निवेदन केले. राजाला पण, भीमसेन म्हणाला ते खरे वाटले. राजाने त्याला [illegible] आपला अतिथि म्हणून राजवाड्यातच रहायला सांगितले आणि दुसऱ्या दिवशी दरबारात मोठ्या समारंभाने त्याचा सत्कार केला. म्हणाला–"भीमसेन साहस करून राक्षसिणीच्या विवरातून हा हिरा घेऊन आला आहे. लोकांना हे कळावे म्हणून आम्ही स्वतः त्या विवरात प्रवेश करून आपला हा हिरा त्या विवरात टाकला होता. त्यात राक्षसीण नाही हे आता सिद्ध झाले आहे. भीमसेनच्या साहसाबद्दल आम्हांला आनंद होत आहे व हे माळरान त्याने दाखविलेल्या साहसाबद्दल त्याला बक्षिस देण्यात येत आहे. कोणाला या माळरानात शेती करावयाची असेल तर त्यांनी भीमसेनाकडून जमीन खंडावर घ्यावी." राजाने सभेत जाहीर केले.

लोकांच्या मनांतून राक्षसिणीच्या माळरानाची भीती नाहीशी झाली. सर्वांनी भीमसेनकडून खंडाने जमीन घेतली.

भीमसेन एक मोठा जमीनदार झाला.

मोठा कोण

एकदा एक शेतकरी शहरात जात होता. वाटेत एक व्यापारी आणि एक शिक्षक त्याला भेटले. दोघे परस्परांशी बोलत पायी पुढे निघाले. चालत असतां दुपार झाली. तिघांना भूक लागली होती. त्यांना एक बाग दिसली. बागेत फणसाचे झाड होते. पिकलेल्या फणसाचा गोडवास सुटला होता.

तिघांनी बागेत जाऊन माळ्याला भूक लागली असल्याचे सांगून एक पिकलेला फणस मागितला. माळ्याने एक पिकलेला फणस तोडून दिला.

शेतकरी फणस कापू लागला. इतर दोघांपेक्षा आपल्याला जास्त मिळाला तर बरं होईल असे त्याच्या मनात आले. तो उघड म्हणाला–"आपल्या तिघांचा निरनिराळा धंदा आहे. मी शेती करतो, व्यापारी व्यापार करतो आणि शिक्षक शिकवितो. या तिघांच्या धंद्यात ज्याचा धंदा मोठा आहे त्याला एक भाग जास्त मिळाला पाहिजे. तुम्हांला काय वाटते?" व्यापारापेक्षां किंवा शिक्षणापेक्षां अन्न मनुष्याला जास्त आवश्यक व उपयोगी आहे, म्हणजे अन्न उत्पन्न करणारा जो शेतकरी तो श्रेष्ठ आहे. त्याला मोठा वांटा मिळाला पाहिजे. उपाशी व्यापारी आणि शिक्षक आपण मागितलेला वांटा देण्यास नकार देणार नाहीत असे त्याला वाटले.

शेतकरी म्हणाला ते ऐकून अध्यापक म्हणाला–"तू दिलास तो तर्क मी ऐकला. त्याला उत्तर म्हणून मी एक गोष्ट सांगतो. एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे. त्याला तीन मुलगे होते. ते तिघे उडाणटप्पू निघाले आणि दिवसभर गावात भटकत असत. मुलांचा तो उडाणटप्पूपणा पाहून व्यापाऱ्याला फार वाईट वाटले.

श्रीमती सुशीला माने

Fullscreen 127 14 /76

तो श्रीमंत मनुष्य दिवसे दिवस म्हातारा होत गेला होता. आपल्या पाठीमागे मुले आपली सर्व इस्टेट उडवून टाकतील, म्हणून त्याने एक उपाय करण्याचे ठरविले.

त्या श्रीमंताने आपल्या मुलांना एक एक करून बोलाविले आणि त्यांना आपले मृत्युपत्र दाखविले. त्यात, पित्याच्या मृत्यूनंतर पित्याच्या इस्टेटीचे चार वांटे करावे आणि ज्या मुलाला अंगठी मिळेल त्याला आणखी एक वांटा देण्यात यावा असे लिहिले होते. श्रीमंताने प्रत्येक मुलाला तें दाखवून म्हटले–"पहा बाळ! तू आपली जबाबदारी ओळखून इमाने इतबारे राहशील तर मी तुलाच ती अंगठी देईन."

काही काळ लोटल्यावर तो श्रीमंत मनुष्य वारला. पंचांनी एका जागी बसून मृत्युपत्र वाचले. त्या श्रीमंताच्या इस्टेटीचे चार वांटे केले आणि त्याच्या तिघां मुलांना बोलावून त्यांनी विचारले–"तुमच्या पैकी कोणाला वडिलांची अंगठी मिळाली?"

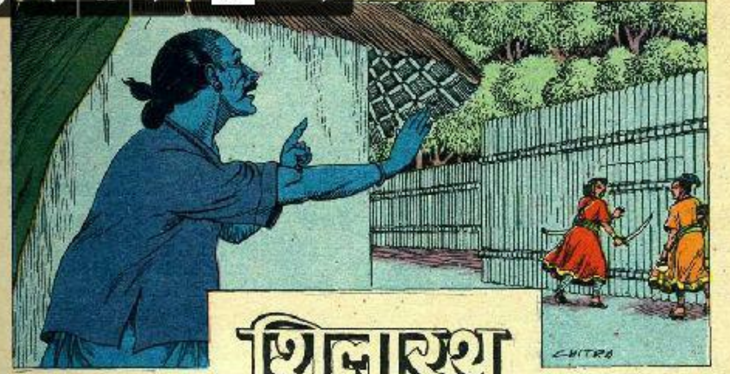
[illegible] व म्हणाला–"मला अंगठी मिळाली. दुसऱ्याने पण तशीच अंगठी काढून दाखविली. बापाने इतर मुलांना कळल्या शिवाय प्रत्येकाला अंगठी दिली होती. तिन्ही अंगठ्या सारख्या सारख्या होत्या.

पंचांनी नाइलाजाने सर्व इस्टेटीचेसारखे सारखे तीन वांटे करून तिघांना दिले."

अशी गोष्ट सांगून शिक्षक म्हणाला–"आपल्या तिघांचे धंदे आपापल्या स्थानी श्रेष्ठ आहेत. यावर तर्क करण्याला जागाच नाही. तसेच आपली सर्वांची भूक पण सारखीच आहे. एक धंदा करणाऱ्याला कमी भूक व दुसरा धंदा करणाऱ्याला जास्त भूक लागत असण्याची शक्यता नाही. म्हणून आपण हा फणस सारखे वाटे करूनच घेतला पाहिजे.

शेतकऱ्याला, त्याला जो लोभ झाला त्या बद्दल फार लाज वाटली. त्याने फणसाचे तीन सारखे सारखे वांटे केले आणि तिघांनी त्या फणसावर आपली भूक भागविली.

शिलारथ

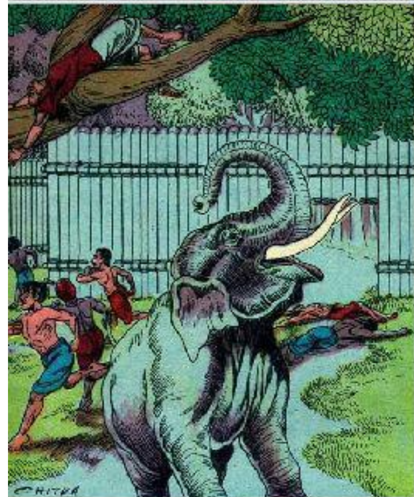
[६]

[गावाच्या पाटलाच्या मुलीला कोणीतरी उचलून नेले. पाटलाने खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना संशयावर अटक करून कैदेत ठेवले. रात्री पाहरेकऱ्याला धमक्या देऊन ते कुंपणाच्या दारापर्यंत आले. कुंपणापलीकडे एक रानटी हत्ती चीत्कार करीत हिंडत होता. पुढे–]

खड्गवर्मा कुंपणाच्या दाराला बांधलेली दोरी आपल्या तलवारीने कापू लागला. त्यावेळी झोपडीच्या बाजूने अचानक एक काळी आकृती त्याच्या समोर येऊन उभी राहली. खड्गवर्मा दचकून त्या आकृतीकडे क्षणार्धात पाहून पळण्याच्या प्रयत्नात असता तो काळया आकृतीतील मनुष्य ओरडून म्हणाला–"अरे कोणी नाही का तिकडे? ए पाहरेकरी! आपले कैदी पळत आहेत, पहा! कोठे आहेस तू? लवकर येऊन यांना कैद कर!"

तो कर्कश आवाज आणखी कोणाचा नसून कारकुनाचा होता. दोऱ्या कापल्या गेल्याबरोबर खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी दार उघडून पळून जायचा प्रयत्न केला. त्याच वेळी कारकून पळत आला आणि दरडावून म्हणाला–"थांबा! पळण्याचा प्रयत्न केलात तर मराल. फसवून पळून

Fullscreen 127 16 /76

जाण्याचा प्रयत्न करू नका. मी सांगतो ते ऐकलेत तर त्यात तुमचे हित आहे, बजावून ठेवतो."

कारकुनाच्या कर्कश आवाजाने हत्ती जास्तच बिथरला. हत्ती आपले पुढले पाय जमिनीवर घट्ट दाबून ठेवून आणि सोंड वर करून जोराने चीत्कार करीत ओरडत अर्धवट उघडलेल्या कुंपणाच्या दाराकडे वळला. खड्गवर्मा व जीवदत्त उडी मारून पलीकडे जाण्याचा प्रयत्न करू लागले. त्यांना धरण्यासाठी कारकून धावला आणि कुंपणाच्या दारात येताच त्याला समोर हत्ती दिसला. हत्ती इतकाजवळ आलेला पाहून कारकून क्षणभर किंकर्तव्यविमूढ स्थितीत जागच्या जागी थबकला. त्याच्या सर्वांगाचा थरकाप उडून गेला. त्या परिस्थितीत त्या बिचाऱ्या कारकुनावर जो प्रसंग गुजरला असेल त्याची नुसती कल्पना करूनच जीवदत्त आपले तोंड दुसरीकडे वळवून उभा राहला. पण खड्गवर्मा मात्र टाळ्या वाजवून हर्षोल्हासाने व्यंग्योक्ति करीत ओरडला–"हा कोणीतरी कारकुनाच्या वेषात आलेला गावातला भीम दिसतो आहे आणि हत्तीशी मल्लयुद्ध करणार आहे!"

इतक्यात कारकून आणखी मोठ्याने ओरडला. हत्तीला वाटले की कारकून त्याच्यावर प्रहार करायला येतो आहे. त्याने कारकुनाला सोंडेत धरून दूर फेंकून दिले. कारकून एका झाडाच्या फांदीत जाऊन अडकला, त्याच झाडावर पाहरेकऱ्याला बांधून ठेवलेले होते. कारकुनाचे नशीब बलवत्तर होते, म्हणून त्याच्या जिवाला काही अपाय झाला नाही.

थोडा दम घेऊन कारकून पुन्हा मोठमोठ्याने ओरडू लागला–" वीरभद्र आणि रामभद्र पळून जात आहेत हो! रानटी हत्ती गावात शिरला आहे. पळा, हत्तीला ठार करा! चोरांना पकडा!" तोंडाला आले ते म्हणत ओरडत होता.

हत्तीने पहिल्याने झोपडी मोडून पायाखाली तुडवून टाकली. हत्तीचे ओरडणे आणि कारकुनाच्या मोठमोठ्या आरोळ्या ऐकून सर्व गाव जागे झाले. सर्व गावकरी मशाली घेऊन, भाले बरछ्या, तलवारी, जे हाती आले ते घेऊन त्याबाजूला धावले.

"पळून जाणाऱ्या कैद्यांना प्रथम अटक करा. नंतर हत्तीचा समाचार घेऊ!" कारकून ओरडून गावकऱ्यांना सांगत होता. गावकरी चारआठ जणांच्या टोळ्या करून काही हत्तीच्या बाजूला आणि काही कुंपणाच्या दाराकडे धावले. तोंपर्यंत कुंपणावर चढून खड्गवर्मा व जीवदत्त गंमत पहात उभे होते. आतां फार वेळ गंमत पाहण्यात शाहाणपण नाही असा विचार करून दोघे कुंपणापलीकडे उडी मारून गेले. त्याच वेळी एक वाघ झाडीतून डरकाळ्या फोडू लागलेला त्यांना ऐकू आला.

"काय पण हे गांव आणि काय पण हे जंगल! या जंगलांत हत्ती व वाघ भरले आहेत से दिसते!" खड्गवर्मा जरा त्रासल्यासारखा होऊन म्हणाला.

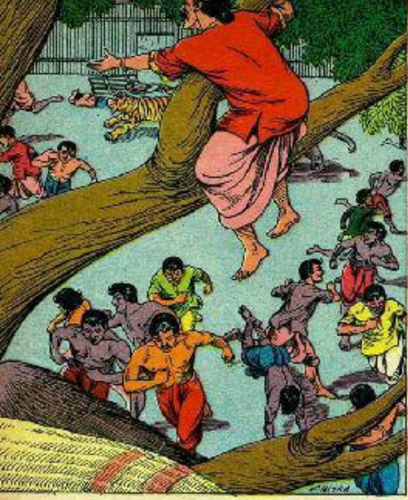
"अरे, म्हणूनच तर आपल्याला शिपाई आणि गावकरी यांच्या हातातून निसटून पळून जायला ही चांगली संधी मिळाली ना! नाहीतर या सर्वांनी मिळून हरणांसशांसारखी आपली दोघांची शिकार केली असती! म्हणून आपण देवाचे आभार मानले पाहिजेत!" जीवदत्त म्हणाला.

दोघे परस्परांशी बोलत असतां अचानक झाडीतून वाघ बाहेर धावत आला. त्यांच्यावर उडी मारून एका क्षणात दोघांना ठार करणे त्याला कठीण नव्हते. म्हणून खड्गवर्मा मागे सरला आणि म्हणाला– "जीवदत्त! बोल याला ठार करू या की या दाराने गावात शिरायला पिटाळू या? लवकर बोल काय ते!"

"तुला वाटेल ते कर!" जीवदत्त स्मित करून म्हणाला.

त्यांना हत्तीचे ओरडणे, गांवकऱ्यांच्या आरोळ्या आणि कारकुनाचा कर्कश आवाज सर्व स्पष्ट ऐकू येत होते. कुंपणाच्या दाराकडे येण्याची कोणाची देखील हिंमत होत नव्हती.

हत्तीला गराडा घालून त्यालाच ठार करण्याच्या प्रयत्नात सर्व होते.

वाघ डरकाळया फोडीत खड्गवर्माच्या बाजूला वळला. तेव्हां त्याने आपल्या भाल्याची एक खोच वाघाच्या कमरेवर मारली. वाघ त्यामुळे चवताळला आणि खड्गवर्मावर उडी मारायला धावला. त्याच वेळी जीवदत्तने आपली कुबडी वाघाच्या तोंडात घालून त्याला ढकलले. म्हणून वाघ पिसाळला आणि खड्गवर्मा किंवा जीवदत्त यांच्या अंगावर न धांवता कुंपणाच्या दारातून गावात शिरला.

गावात पळापळ सुरू झाली. हत्ती आल्यामुळे गावकरी पहिल्यानेच घाबरून गेले होते.

Fullscreen 127

आतां वाघच शिरला म्हणून जास्तच घाबरून गेले. कारकून झाडावरूनच ओरडत होता—"अरे! आपले कैदी पळाले. ते दोघे मांत्रिक होते असे दिसते. ते आपल्या गावात आणखी कोण कोणत्या क्रूर जनावराला सोडतात, कोण जाणे. दरवाजा बंद करा रे कोणीतरी!"

कारकुनाचे ते ओरडणे ऐकून खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना खूप हंसू कोसळले. खड्गवर्मा आपला भाला कारकुनाच्या बाजूला रोखून म्हणाला—"हा लुच्चा झाडावर बसूनच ओरडतो आहे, खाली उतरून लोकांना मदत कां नाही करीत? माझ्याजवळ यावेळी धनुष्य बाण असते तर या थेरडयाचे डोके ताडफळासारखे खाली पाडले असते."

"धनुष्यबाण मिळविणे तितकेसे कठीण नाही. जंगलात त्याची आपल्याला गरज पडेलच. त्या म्हाताऱ्याचे डोके उडविण्याची गोष्ट नंतर पाहून घेऊ. पहिल्याने येथून पळून जाण्याचा विचार कर." जीवदत्त म्हणाला.

दोघे तेथून निघाले. अंधुक चांदण्यात सावधपणे वाट काढीत दोघे जंगलाच्या बाजूने झपाझप पावले टाकीत चालू लागले. वाटेत त्यांना निरनिराळी श्वापदे दिसली, परंतु निर्भयपणे पुढे जाणाऱ्या दोघांकड

18 /76

बाजूला निघून गेली.

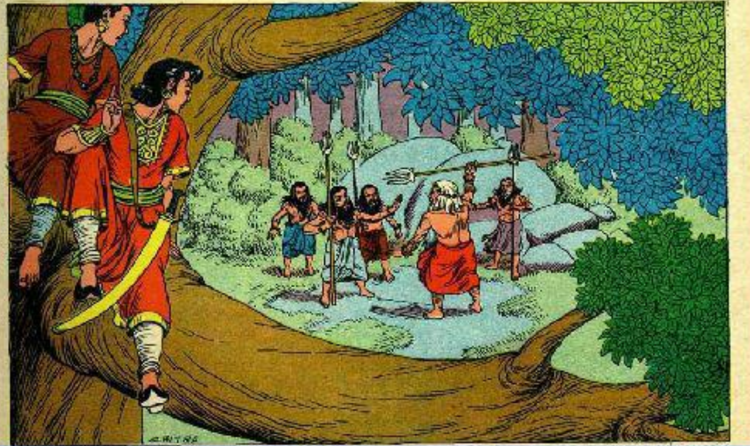
सूर्योदयापूर्वी दोघे बरेच दूर निघाले. जंगलाच्या मध्यभागी येऊन पोचले. तो सर्व प्रदेश दाट रानामुळे आणि डोंगराळ असल्यामुळे रात्रीच्या वेळी जास्तच भयंकर दिसत होता.

"खड्गवर्मा! मला वाटते, आपण दहाबारा कोस तरी दूर निघून आलो असणार. सूर्योदयाला फार वेळ उरला नाही. या झाडांवर चढून कोठेतरी थोडा आराम करू या गडया! तुला काय वाटते?" जीवदत्त म्हणाला.

खड्गवर्माने होकार दिला. दोघे एका झाडावर चढून फांद्यांच्या आधारे टेकन बसले. दोघे फार दमले होते. रात्रभर झोप नव्हती. शिवाय बरेच चालून आले होते. म्हणून त्यांना चटकन झोप लागली.

बऱ्याच वेळानंतर त्यांना कुजबुज ऐकू आली. जीवदत्त जागा झाला. खड्गवर्माने पण डोळे उघडून प्रश्नसूचक जीवदत्तकडे पाहिले. त्याने खड्गवर्माला गप्प बसायला खूण केली. नंतर त्यांना ज्या बाजूने बोलणे ऐकू येत होते त्या बाजूला त्यांनी वळून पाहिले. सुरवातीला जी कुजबुज वाटली, ती आवाज चढत गेला तसा भांडण असल्यासारखे स्पष्ट झाले.

दोघे ज्या झाडावर बसले होते त्या जागे पासून थोडया अंतरावर एका झाडाखाली काही लोक उभे होते आणि आपसांत काही

Fullscreen 127 20 /76

तरी बोलत होते. सर्वांना लांबलांब दाढ्या होत्या आणि कपाळाला भस्म व कुंकवाचा टिळा होता. त्यांच्या हातात त्रिशूल होते. ते दिसायला भयंकर होते. त्यांच्या गळ्यात रुद्राक्षाच्या माळा होत्या. एकाच्या डोक्यावर सुद्धा रुद्राक्षमाळा होती. त्याची दाढी सर्वात मोठी व लांब होती. तो आपला त्रिशूल उचलून धरून दुसऱ्या एकाला धमकावीत होता. काहीजण मध्यस्थी करीत होते. त्यांचे बोलणे स्पष्टपणे ऐकू येत नव्हते.

ते आपसात भांडणारे भैरव भक्त होते. त्यांचा प्रमुख गणलिंगेश्वर नांवाचा एक मनुष्य होता व त्याच्या मुख्य शिष्याचे नाव श्वेतभैरव होते. नवे भैरव मंदिर कोठे स्थापन करावे, या गोष्टीवर दोघांचा वाद-विवाद चालू होता.

ते सर्व भैरवभक्त पाचसहा महिन्यापूर्वी-पर्यंत विंध्य पर्वतातल्या एका जुन्या भैरव मंदिरात राहात होते. त्या मंदिरात एक म्हातारी भैरवपुजारीण होती. एका सणाच्या वेळी भैरवासमोर बळी देण्यासाठी एका मुलाला आणण्यात आले. परंतु त्या पुजा-रिणीने त्या मुलीला बळी देण्यास नकार दिला. त्या दिवशी रात्री एक मोठे वादळ आले आणि भैरव मंदिरावर वीज पडली आणि ते देऊळ पडून गेले. त्या भैरव पुजारिणीने मुलाचा बळी देण्यास नकार दिल्यामुळेच तो अपघात घडला असे गण-लिंगेश्वराने सर्व भैरवभक्तास सांगितले आणि त्या पुजारिणीचाच बळी देण्याचा घाट घातला. श्वेतभैरवला ते कळले व त्याने पुजारिणीला कोठे तरी लपवून ठेवले आणि आपल्या गुरूला सांगितले की ती कोठे तरी पळून गेली असावी.

पुजारीण एकाएकी नाहीशी झालेली पाहून गणलिंगेश्वरला श्वेतभैरवाचीच यात काहीतरी लबाडी असल्याचा संशय आला. परंतु पुरावा नसल्यामुळे तो त्याला काही शिक्षा करू शकला नाही. त्यानंतर सर्व जण पुजारिणीचे काम करू शकणाऱ्या एका मुलीच्या शोधार्थ गावात गेले. तेव्हां गणलिंगेश्वरने आपल्या त्या शिष्यावर कडक नजर ठेवली.

श्वेतभैरवाला नरवध पसंत नव्हता. परंतु आपले ते विचार सर्वांसमक्ष व्यक्त करायला तो धजत नव्हता. म्हणून तो आपल्या गुरूलाच पदच्युत करण्यासाठी गुप्तपणे प्रयत्न करू लागला.

गणलिंगेश्वरला त्याच्या शिष्याच्या प्रयत्नाची पुरी कल्पना होती. त्याला त्याच्या काही विश्वासपत्र शिष्यांकडून श्वेतभैरव त्याला पदच्युत करण्याच्या प्रयत्नात असल्याचे कळले होते. त्यासाठी तो आपला गट कायम करीत असल्याचे पण त्याला कळले. म्हणून त्याने श्वेतभैरववर एक भयंकर आरोप लावून त्याचा काटा दूर करण्याचे ठरविले. त्यासाठी त्याने काही साक्षीदार पण जमा केले. त्या दिवशी रात्री तलावाच्या काठावरून ज्या मुलीला पळवून आणण्यात आले होते त्या मुलीला पळून जायला श्वेतभैरव मदत करण्याच्या प्रयत्नात होता असा त्याच्यावर आरोप लावला.

श्वेतभैरवने तो आरोप खोटा असल्याचे सांगितले. म्हणून गणलिंगेश्वरला जास्तच राग आला आणि तो आपल्या त्रिशूलाने आपल्या शिष्याचा वध करायला तयार झाला. काही शिष्यांनी दोघांमध्ये मध्यस्थी करण्याचा प्रयत्न केला. त्या मुलीला

बोलावून तिलाच काय ते विचारून घ्यावे असे त्यांचे म्हणणे होते.

ते मान्य करून की काय गणलिंगेश्वरने टाळी वाजविली. ती टाळी ऐकून त्रिशूल घेऊन एक तरुण भैरव झाडांच्या आडून पुढे येऊन उभा राहला. पळवून आणलेल्या मुलीला आणून समोर हजर करण्यास गणलिंगेश्वरने आज्ञा केली. तो तरुण भैरव आठ दहा मिनिटांनी सोळा सतरा वर्षे वयाच्या एका मुलीला घेऊन आला.

गणलिंगेश्वरने त्या मुलीला विचारले—"रात्री तू पळून जाण्याचा प्रयत्न केला होतास की नाही? तुला कोणी मदत केली?" श्वेतभैरवकडे बोट दाखवून त्याने

Fullscreen 127 22 / 76

पुढे विचारले–"याने पळून जायला मदत केली होती की नाही? खरे बोल, खोटें बोलू नकोस. तुला भिण्याचे कारण नाही. पण जर का तू खोटे बोललीस तर महा-काळभैरव तुझे डोके उडवील लक्षात ठेव!"

त्या मुलीने खरे तेच सांगितले. म्हणाली– "मी पळण्याचा प्रयत्न केला होता. पण मला कोणी मदत केली नाही की पळून जाण्यास प्रोत्साहन पण दिले नाही." तिच्या त्या उत्तराने सर्वांच्या मनाचे समाधान झाले. समाधान झाले नाही ते एकट्या गर्णलिंगेश्वराचे.

गर्णलिंगेश्वराने मुलीला घेऊन जायला त्या तरुण भैरवाला सांगितले. नंतर श्वेत भैरवाकडे करड्या नजरेने पहात आणि त्याच्या कंबरेपर्यंत लोंबत असलेली रुद्राक्ष माला आपल्या हातात धरून म्हणाला– "माझ्यानंतर तू या भैरव भक्तांचा गुरु होणे शक्य नाही. तू लुच्चा, लबाड आहेस! तुला भैरवासमोर बळी कां देऊ नये असा मी विचार करतो आहे. परंतु तुझ्यावर वि[illegible] आहेत. म्हणून मी तुला आतां सोडतो आहे."

श्वेत भैरवाच्या डोक्यात एकाएकी काय आले कोणास ठाऊक, त्याने आपला त्रिशूल उचलून आपल्या गुरूवर रोखून धरला. तेव्हां त्याच्या एका मित्राने त्याच्या खांद्यावर हात ठेवून, अशी घाई करू नकोस म्हणून खूण केली.

झाडावर बसून खड्गवर्मा व जीवदत्त हे सर्व दृश्य लक्षपूर्वक पहात होते. परंतु त्यांचे बोलणे त्यांना स्पष्टपणे ऐकू येत नव्हते. एका भैरवाला, त्या मुलीला झाडीत घेऊन जातांना त्यांनी पाहिले आणि गांवच्या पाट-लाची तीच मुलगी असावी, असे त्यांना वाटले.

"खड्गवर्मा, त्या बिचारीला या नर राक्षसांच्या हातांतून वांचविले पाहिजे." जीवदत्त म्हणाला.

"बरोबर आहे, तुझे म्हणणे! आपण तिला वांचविलेच पाहिजे. शक्य झाले तर या भैरवांपैकी काही जणांना वाघासिंहाच्या तोंडी देऊन ही ते केले पाहिजे!" खड्गवर्मा म्हणाला.

(क्रमशः)

लक्ष्मी आणि सरस्वती

विक्रमादित्याने हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ परत आला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, मला एका गोष्टीची शंका वाटते. तुला तुझ्या प्रयत्नात यश मिळाले तर तू त्याचा उपयोग करशील की विजयश्री नावाच्या स्त्रीसारखा प्राप्त यश देखील सोडून देशील, न कळे! मी ती गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

उज्जैन नगरीत एक गरीब विद्वान पंडित रहात असे. त्याला विजयश्री नांवाची एक मुलगी होती व तिला दोन भाऊपण होते. त्या विद्वान पंडिताच्या घरी ज्या ज्या गोष्टीची चर्चा होई ती विजयश्री लक्षपूर्वक ऐकत असे. एकदा ऐकलेली गोष्ट तिच्या लक्षात राही. कधी विसरत नसे. ती मोठी होत

वेताळाच्या गोष्टी

पुढे विचारले–"याने पळून जायला मदत केली होती की नाही? खरे बोल, खोटे बोलू नकोस. तुला भिण्याचे कारण नाही. पण जर का तू खोटे बोललीस तर महाकाळभैरव तुझे डोके उडवील लक्षात ठेव!"

त्या मुलीने खरे तेच सांगितले. म्हणाली– "मी पळण्याचा प्रयत्न केला होता. पण मला कोणी मदत केली नाही की पळून जाण्यास प्रोत्साहन पण दिले नाही." तिच्या त्या उत्तराने सर्वांच्या मनाचे समाधान झाले. समाधान झाले नाही ते एकट्या गणलिंगेश्वराचे.

गणलिंगेश्वराने मुलीला घेऊन जायला त्या तरुण भैरवाला सांगितले. नंतर श्वेत भैरवाकडे करड्या नजरेने पहात आणि त्याच्या कंबरेपर्यंत लोंबत असलेली रुद्राक्ष माला आपल्या हातात धरून म्हणाला– "माझ्यानंतर तू या भैरव भक्तांचा गुरु होणे शक्य नाही. तू लुच्चा, लबाड आहेस! तुला भैरवासमोर बळी कां देऊ नये असा मी विचार करतो आहे. परंतु तुझ्यावर वि[illegible] आहेत. म्हणून मी तुला आतां सोडतो आहे."

श्वेत भैरवाच्या डोक्यात एकाएकी काय आले कोणास ठाऊक, त्याने आपला त्रिशूल उचलून आपल्या गुरुवर रोखून धरला. तेव्हां त्याच्या एका मित्राने त्याच्या खांद्यावर हात ठेवून, अशी घाई करू नकोस म्हणून खूण केली.

झाडावर बसून खड्गवर्मा व जीवदत्त हे सर्व दृश्य लक्षपूर्वक पहात होते. परंतु त्यांचे बोलणे त्यांना स्पष्टपणे ऐकू येत नव्हते. एका भैरवाला, त्या मुलीला झाडीत घेऊन जातांना त्यांनी पाहिले आणि गांवच्या पाटलाची तीच मुलगी असावी, असे त्यांना वाटले.

"खड्गवर्मा, त्या बिचारीला या नर राक्षसांच्या हातांतून वांचविले पाहिजे." जीवदत्त म्हणाला.

"बरोबर आहे, तुझे म्हणणे! आपण तिला वांचविलेच पाहिजे. शक्य झाले तर या भैरवांपैकी काही जणांना वाघासिंहाच्या तोंडी देऊन ही ते केले पाहिजे!" खड्गवर्मा म्हणाला.

(क्रमशः)

लक्ष्मी आणि सरस्वती

विक्रमादित्याने हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ परत आला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, मला एका गोष्टीची शंका वाटते. तुला तुझ्या प्रयत्नात यश मिळाले तर तू त्याचा उपयोग करशील की विजयश्री नावाच्या स्त्रीसारखा प्राप्त यश देखील सोडून देशील, न कळे! मी ती गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

उज्जैन नगरीत एक गरीब विद्वान पंडित रहात असे. त्याला विजयश्री नांवाची एक मुलगी होती व तिला दोन भाऊपण होते. त्या विद्वान पंडिताच्या घरी ज्या ज्या गोष्टीची चर्चा होई ती विजयश्री लक्षपूर्वक ऐकत असे. एकदा ऐकलेली गोष्ट तिच्या लक्षात राही. कधी विसरत नसे. ती मोठी होत

Fullscreen 127 24 /76

गेली तसतशी तिची काव्यशक्तिपण विकसित होत गेली. आशुकवित्वापासून मोठमोठी काव्ये रचण्याची शक्तिपण तिला प्राप्त झाली. तिचे काव्य जो कोणी वाची तो, विजयश्रीची काव्य प्रतिभा सरोखरच अद्‌भुत आहे, असेच म्हणे.

विजयश्री आपल्या वडिलांबरोबर पंडितांच्या सभेत जाऊ लागली. अशातऱ्हेने तिच्या काव्यप्रतिभेची ख्याती वाढतच गेली. त्याचप्रमाणे तिच्या वयाबरोबर तिच्या सौंदर्यात कमालीचा फरक पडत गेला आणि तिला पाहून वाटू लागले की ती देवलोकातील कोणी देवी असावी. तिची काव्यकला व सौंदर्य पाहून तिला मागणी घालणारांची ... वाटू लागली. परंतु तिने चंद्रशेखर नांवाच्या एका तरुण युवकाला मनाने वरले होते. दुर्दैवाने चंद्रशेखरची पण घरची स्थिति गरिबीची होती. पण विजयश्रीच्या कवितेवर तो आपले सर्वस्व वाहायला तयार होता. म्हणून विजयश्रीने कवियत्री म्हणून तिला चांगली प्राप्ती होऊ लागली म्हणजे चंद्रशेखरशी विवाह करून सुखाने संसार थाटायचा, असे मनात ठरविले.

मध्यंतरी उज्जैनच्या राजाच्या कानापर्यंत विजयश्रीच्या काव्यप्रतिभेची व सौंदर्याची गोष्ट जाऊन पोचली. म्हणून राजा दरवर्षी त्याच्या दरबारात ज्या पंडितांच्या सभा होत त्या सभांत उपस्थित राहण्यासाठी विजयश्रीला देखील आदरपूर्वक निमंत्रण पाठवू लागला.

राजाने तिची कविता ऐकून आपला उचित सत्कार केला तर आपल्याला धन प्राप्ती होईल व आपल्या इच्छेप्रमाणे विवाह करून घेता येईल असा विचार विजयश्रीने केला. म्हणून ती पंडित सभेत उपस्थित राहून काव्यवाचन करू लागली. तिची कविता व विचार ऐकून पंडितांच्या सभेत तिचा आदर वाढतच गेला.

नंतर एका सभेत काव्यप्रतिभेची प्रतिद्वंद्विताच झाली व विजयश्रीने काव्यवाचन करून कविमंडळीस मुग्ध करून सोडले.

स्वतः महाराज इतके खूष झाले की त्यांनी तिला बहुमोल परितोषिके देऊन तिचा सत्कार केला व तिला राजअतिथि म्हणून राजवाड्यातच काही काळ राहण्याचा आग्रह केला. आपले प्रयत्न सार्थक झाल्याबद्दल तिला फार आनंद झाला व तिने राजाचे आतिथ्य स्वीकारले.

राजवाड्यात पाऊल टाकतांच तिच्या जीवनात बदल झाला. गरिबी कशी असते हेदेखील ती विसरून गेली. अंतःपुरात सेवेस नित्य दासींचा घोळका असे. तिला उत्तमोत्तम वस्त्रे परिधान करण्यासाठी देण्यात येत. ती जिकडे जाई, पालखीत बसून जाई. दररोज नृत्य, गायन इत्यादी करमणुकींची व्यवस्था राजाने करून दिली होती. स्वर्गसुख ते याहून जास्त काय असू शकणार, असा विचार तिच्या मनात आला. दररोज युवराज तिला भेटायला येत व शिकार आणि युद्ध यासंबंधी तिला आपले अनुभव सांगत.

या नवीन जीवनात विजयश्रीला पुनर्जन्म मिळाल्यासारखे वाटू लागले. परंतु त्या जीवनात काव्य आणि पांडित्य याला स्थान नव्हते. तिला आपला पूर्वजीवनाची आठवण होईल अशी एकही गोष्ट घडत नव्हती. म्हणून तिची काव्य-प्रतिभा आणि आशुकवित्व जणुंकाही लयासच गेले.

ते जीवन आणखी जास्त सुखकर व्हायला आणखी एक गोष्ट घडली. एक दिवशी युवराजांनी विजयश्री जवळ तिच्याशी विवाह करण्याची इच्छा असल्याचे प्रगट केले आणि महाराज व महाराणीची त्या गोष्टीस संमती असल्याचे पण सांगितले. ते ऐकून विजयश्री आश्चर्यचकित झाली. परंतु लगेच उत्तर न देता, दुसऱ्या दिवशी आपले मत देण्याचे कबूल केले.

ती रात्रभर विचार करीत राहिली आणि उजाडल्यावर महाराणीला भेटून म्हणाली—"महाराणी! युवराजांबरोबर मला विवाह करता येणार नाही. राजवाड्यात माझा जो आदर सत्कार झाला त्याबद्दल

Fullscreen 127 26 / 76

मी आपले फार फार आभार मानते आणि अगदी नम्रपणे मला माझ्या घरी पोचविण्याची व्यवस्था करावी अशी विनंती करते."

त्याच दिवशी राजाने तिला तिच्या घरी आदरपूर्वक पोचविले. त्यानंतर काही दिवसांनी चंद्रशेखरशी तिचा विवाह झाला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला–"राजा! विजयश्रीचा हा कसा काय विवेक म्हणावयाचा? थोडे दिवस राजवाड्यात तिचा जो आदर झाला त्यामुळे तिच्या जीवनात किती बदल झाला होता? आपल्या गरिबीची तिला आठवणदेखील राहिली नव्हती. गरीबीत तिला कसे दिवस काढावे लागत होते हे देखील ती विसरली नव्हती का? किंवा युवराजाने विवाहाची इच्छा प्रगट केल्यावर, तिला ती त्यांच्याहून कांकणभर मोठीच आहे असे वाटले की काय? याशिवाय रात्रभर तिने असा मोठा विचार तो काय केला? या सर्व प्रश्नांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस [illegible] डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील."

त्यावर विक्रमादित्य म्हणाला–"विजयश्रीचा विवेकच आपल्याला दिसतो. युवराज तिच्या सौंदर्यावर भाळले होते हे जरी खरे असले तरी राजवाड्यात अतिथि म्हणून तिला प्रवेश मिळण्याचे मुख्य कारण तिची काव्यप्रतिभा होती. राजवाड्यात काव्य प्रतिभेच्या प्रदर्शनाला वाव दिसला नाही. याशिवाय युवराजांनी आपले मनोगत प्रगट केल्यावर तिला चंद्रशेखरची आठवण झाली असावी. नंतर युवराजांशी विवाह झाल्यास सरस्वतीला कायमची पाठ दाखविण्यासारखे झाले असते. लक्ष्मीची कृपा झाल्यावर सरस्वतीचा विसर पडतोच. म्हणून रात्रभर तिला विचार करावा लागला व झोप आली नाही, यात नवल नाही."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौनभंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

चलाख चोर

रुमानियाच्या राजधानीत एक अट्टल चोर रहात असे. एक दिवशी तो चोरी करायला निघाला. वाटेत खेडेगावातला चोर त्याला भेटला. परस्परांशी बोलणे झाल्यावर दोघांची मैत्री जमली.

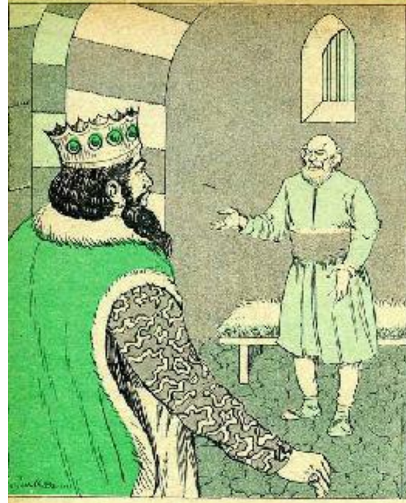
राजधानीतला चोरा खेडेगावच्या चोराला म्हणाला–"तुझे कौशल्य पाहतो. तू कावळ्याचा डोळा चुकवून त्याच्या घरट्यातली अंडी चोरून घेऊन ये." खेडेगावातला चोर झाडावर चढला. घरट्यात मादी अंडी उबवीत बसली होती. चोराने तिला चकवून अंडी चोरली आणि खाली उतरून आला. परंतु खाली उतरून आल्यावर खिशात हात घालून पाहतो तर अंडी नव्हती. राजधानीतला चोर ती अंडी दाखवीत म्हणाला–"तू चोरी करण्यात पटाईत आहेस पण चोरलेला माल वांचविण्यात हुशार नाहीस. तू माझा साथी झालास तर आपण दोघे मिळून चोरलेला माल अर्धा अर्धा वांटून घेऊ." खेडेगावांतल्या चोराने ते मान्य केले.

दोघांनी त्या रात्री राजाचा खजिना लुटण्याचे ठरविले. मध्यरात्रीच्या सुमारास दोघे राजवाड्यात चढून गेले. छपरावरच्या गवाक्षातून पाहून खजिना कोठे आहे याची माहिती काढली. त्यात पिंपे भरून सोन्याची नाणी होती. राजधानीतल्या चोराने खेडेगावातल्या चोराला खजिन्यात दोरीच्या सहाय्याने उतरविले. त्याने एक पिशवी भरून सोन्याची नाणी आणली. आणि दोघे राजवाड्यातून निघून गेले.

दुसऱ्या दिवशी राजाने नित्याप्रमाणे खजिन्याची तपासणी केली आणि विचारले–"रात्री खजिन्यात कोण आला होता?"

"कोणी आला नव्हता महाराज!" पहारेकरी म्हणाला.

Fullscreen 127 28 / 76

राजाने सरळ जाऊन तुरुंगातल्या एका म्हाताऱ्यां कैद्याला विचारले–"कोणीतरी खजिन्यात शिरून दोन हजार सोन्याची नाणी चोरली आहेत. परंतु भिंतीला कोठे भोंक नाही. यातले गुपित काय असू शकेल ?"

कैदी म्हणाला–"महाराज खजिन्याला नक्कीच भोंक पाडले गेले असणार. खजिन्यात जाळ करून धूर कोठून निघतो हे पहावे. गुप्तद्वार कोठे आहे हे कळेल !"

राजाने म्हाताऱ्या कैद्याच्या सल्लाप्रमाणे खजिन्यात जाळ केला. छपरात कांचेची जी गवाक्षे होती त्यापैकी एकातून धूर बाहेर निघत असलेला दिसून आला.

राजाने ती गोष्ट म्हाताऱ्या कैद्याला जाऊन सांगितली तेव्हां तो कैदी म्हणाला–"तो चोर पुन्हा येईल. आपण त्या गवाक्षाची दुरुस्ती करू नये आणि खिडकीच्या खाली दाट घट्ट दारू पिंपात भरून ठेवावी."

म्हाताऱ्या कैद्याचा अंदाज बरोबर निघाला. राजाला चोरीचा संशय येण्यापूर्वी आणखी थोडे सोने चोरून आणले पाहिजे असे ठरवून त्या दिवशी रात्री दोघे चोर खजिन्याच्या छपरावर आले. खेडेगावातला चोर पहिल्या दिवसासारखा खजिन्यात उतरला आणि चिकट दारूच्या पिंपात जाऊन पडला आणि आतून ओरडला–"अरे, आपण फसलो रे ! मी दारूच्या पिंपात अडकलो आहे. मला वर ओढून काढणे तुला शक्य नाही. मी राजाच्या हातात जिवंत सापडलो तर त्यात तुला धोका आहे. म्हणून तू मला विष दे आणि पळून जा."

"भिऊ नकोस मित्रा ! माझ्याजवळ एक औषध आहे. ते घेतलेस की तू मेल्यासारखा होऊन जाशील. उद्या येऊन मी तुझे रक्षण करीन." राजधानीतल्या चोराने सुचविले व दोरीच्या सहाय्याने आपल्या मित्राला ते औषध दिले. ते औषध घेतल्या बरोबर खेडेगावातला चोर प्रेतासारखा दारूच्या पिंपात ताठ उभा झाला.

दुसऱ्या दिवशी राजाने खजिन्यात येऊन पाहिले आणि पिंपात उभा असलेला एक मनुष्य पाहून म्हणाला–"अरे लबाडा ! आता तू कोठे जातोस, पाहतोच मी !" परंतु राजाने जवळ जाऊन पाहिले तर चोर मेलेला. परंतु त्याने पुन्हां तुरुंगात जाऊन म्हाताऱ्या कैद्याचा सल्ला घेतला. म्हातारा कैदी सर्व ऐकून घेऊन म्हणाला–"महाराज ! हे चोर अट्टल चोर दिसत आहेत."

"म्हणजे या चोरा शिवाय आणखी एक चोर आहे वाटते ?" राजाने विचारले.

"दुसरा चोर असल्या शिवाय हा मेला कसा ? आत्महत्या करणे त्याला शक्य नाही. दारूच्या पिंपात अडकल्याने जीव जाण्याचे कारणच काय ? दुसऱ्या चोराला पकडायला पण एक युक्ति आहे. मेलेल्या चोराचे प्रेत घेऊन जायला तो नक्कीच येईल. राजधानीच्या प्रवेश द्वाराजवळ एका खुर्चीवर त्या चोराचे प्रेत आणून ठेवावे आणि पाहरेकरी जवळच नेमून ठेवावेत." म्हाताऱ्या कैद्याने सल्ला दिला.

म्हाताऱ्या कैद्याने सांगितल्याप्रमाणे राजधानीतला चोर आपल्या मित्राला सोडविण्याचा प्रयत्न करू लागला. त्याने एक पांढरा घोडा, एक गाडी व चार दारूच्या झाऱ्या विकत घेतल्या आणि एका म्हाताऱ्याचा वेष करून गाडीत बसून नगराच्या

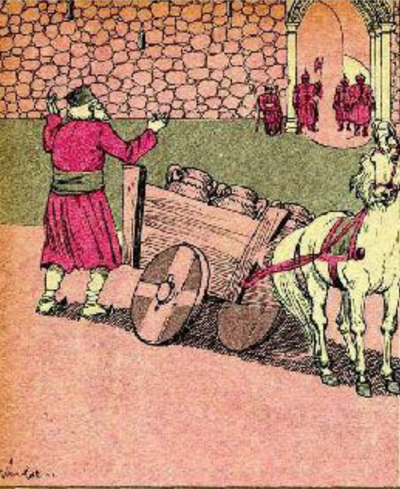
दारापर्यंत आला. तेथून सुमारे पन्नास पावलावर आपली गाडी एकदम उलटी पाडून मोठ्याने ओरडू लागला–"माझी गाडी उलटली हो ! दारूच्या झाऱ्या पण खाली पडल्या हो, आम्हांला वांचवा !"

पाहरेकरी म्हणाले–"म्हाताऱ्या ! तू एक झारी भरून दारू देशील तर आम्ही तुझी गाडी सरळ उभी करून देऊ."

"मालक ! मी नाही केव्हां म्हटले ? आनंदाने देईन. मला मदत करायला या !" राजधानीतला चोर म्हणाला.

पाहेरकऱ्यांनी गाडी सरळ उभी करून दिली. दारूच्या झाऱ्या गाडीत ठेवून एकीतली दारू मनसोक्त पिऊ लागले. राज-

Fullscreen 127 30 /76

धानीतल्या चोराने त्या दारूत झोपेचे औषध घातले होते, हे त्यांना माहीत नव्हते. पाहरेकरी झोपेत पेंगत होते तेव्हां राजधानीतल्या चोराने खेडेगावातल्या चोराकडे बोट दाखवून पाहरेकऱ्यांच्या नायकाला विचारले–"नाईक साहेब! आपण कोण?"

"अरे हा एक अट्टल चोर आहे." नाईक म्हणाला.

"तरमग हा आमचा घोडा पळवून नेईल म्हणता?" राजधानीतला चोर भोळ्या भावड्या माणसासारखा विचारू लागला.

"अरे, तुझे डोके तर फिरले नाही ना? मेलेला माणूस तुझा घोडा कसा चोरून नेईल?" नायकाने विचारले.

"नाही हो, तो नक्कीच चोरून पळवून नेईल. चोराचा काय विश्वास?" राजधानीतला चोर म्हणाला.

"अरे म्हाताऱ्या! तो चोर तुझा घोडा चोरून घेऊन गेला तर मी त्या घोड्याची किंमत तुला देईन, झाले?" नाईक म्हणाला.

हळूहळू पाहरेकऱ्यांना दारू चढू लागली. तेव्हां राजधानीतला चोर खेडेगावतल्या चोराजवळ गेला आणि त्याच्या तोंडात कसले तरी औषध घातले. थोड्या वेळाने खेडेगावातला चोर शुद्धीवर आला.

"मित्रा! हे पाहरेकरी फार वेळ गुंगीत राहणार नाहीत. तू घोड्यावर बसून येथून पाय काढ. मी तुला सकाळी येऊन भेटेन." असे सांगून राजधानीच्या चोराने त्याला पळून जायला सांगितले आणि तो निघून गेल्यावर म्हातारा चोर झोप लागल्याचे सोंग करून गाडीतच पडून राहिला.

हळूहळू सर्व पाहरेकरी शुद्धीवर आले. चोराबरोबर घोडादेखीलपळून गेलेला पाहून सर्व पाहरेकरी चकित झाले. नायक डोळे चोळून चहूकडे पाहात म्हणाला–"तो म्हातारा चोर म्हणाला ते खरे ठरले!"

झोपेचे सोंग करून पडून राहलेल्या चोराला तो म्हणाला–"अरे म्हाताऱ्या! तू म्हणालास तसेच झाले, बघ! पण कसे, हे मात्र मला कळले नाही. आता महाराजांना ही गोष्ट कळली तर आमची चामडी लोळविली जाईल! मी कबूल केल्याप्रमाणे घोड्याची किंमत द्यायला तयार आहे, एवढेच नव्हे तर दुप्पट किंमत द्यायला तयार आहे. पण एका अटीवर, तू ही गोष्ट कोणाला सांगता कामा नये!"

राजधानीच्या चोराचा डाव साधला होता आणि वर त्याला पांचशे मोहरा मिळाल्या होत्या. तो आनंदाने निघून गेला.

राजाला जेव्हां ही गोष्ट कळली तेव्हां त्याने तुरुंगात जाऊन म्हाताऱ्या कैद्याला पुढे काय करायचे हे विचारले, तेव्हां तो म्हणाला–"महाराज! ते चोर मोठे वस्ताद आहेत, हे सांगितले नव्हते का?" आपण एक मोठे बक्षिस देण्याचे जाहीर करा म्हणजे तो नक्कीच आपल्याकडे येईल!"

म्हातारा कैदी म्हणाला त्याप्रमाणे राजाने एक मोठे पारितोषिक जाहीर केले. राजधानीतल्या चोराने राजाजवळ जाऊन तोच खरा चोर असल्याचे सांगून पारितोषिक घेण्यास आल्याचे सांगितले.

"तूच तो चोर आहेस, याचे तरी काय प्रमाण?" राजाने चोराला विचारले.

चोर, दूर एक मनुष्य बैलाला हाकीत नेत होता, त्याच्याकडे बोट दाखवून म्हणाला–"पाहिजे तर मी तो बैल चोरून आणून दाखवितो." बैलाला हांकून नेणारा मनुष्य खेडेगावातला चोर होता.

"तू त्या बैलाला चोरून घेऊन आलास तर मी तू म्हणतोस ते मान्य करीन." राजा म्हणाला.

राजधानीतल्या चीराने बैलाला हाकून नेणाऱ्याला जाऊन काहीतरी सांगितले तेव्हां तो आपले डोके बडवीत पळून गेला. तेव्हां राजधानीतला चोर बैलाला घेऊन राजाकडे आला. राजा चोराची चलाखी पाहून खरोखरच खूष झाला आणि त्याला जाहीर केल्याप्रमाणे पारितोषिक देऊन निरोप दिला.

दोघां चोरांनी ते पारितोषिक आपसांत अर्धे अर्धे वांटून घेतले.

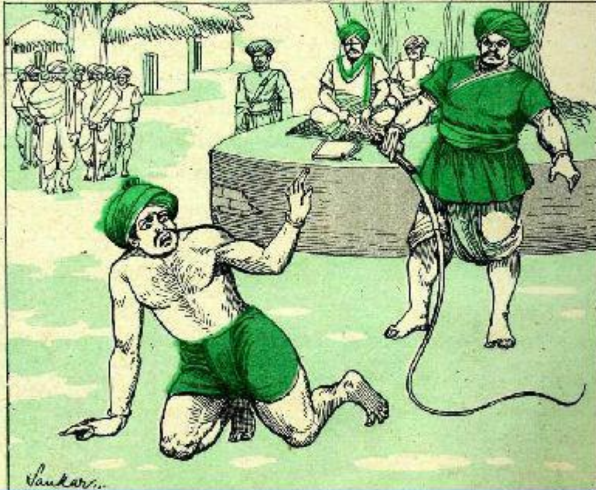
Fullscreen 127 32 /76

तीन तऱ्हेची शिक्षा

एका गावी एक तुपाचा व्यापारी रहात असे. तो फार लोभी होता. तो कसले तरी तेल मिसळून तूप विकीत असे. म्हणून तुपाला वास येई. शेवटी तो एकदां अधिकाऱ्याच्या जाळ्यात सापडला. त्यांनी त्याच्यावर तुपात तेल मिसळून विकल्याचा आरोप ठेवून न्यायाधिशसमोर उभे केले. न्यायाधिशाने व्यापाऱ्याचा आरोप सिद्ध झाल्यावर त्याला तीन तऱ्हेची शिक्षा केली आणि म्हणाला—"तुला यातली हवी असेल ती शिक्षा भोगतां येईल. त्या शिक्षा अनुक्रमे अशा होत्या—(१) व्यापाऱ्याने एक पेलाभर ते वाशेळे तूप खावे. शंभर फटके ध्यायची शिक्षा मान्य करावी किंवा शंभर रुपये दंड सोसावा.

तुपाच्या व्यापाऱ्याला दंड भरणे किंवा फटके खाणे दोन्ही गोष्टी मान्य नव्हत्या. म्हणून त्याने पेलाभर तूप प्यायचे कबूल केले. परंतु अर्धा पेला प्याल्यावरोबर त्याला ओकारी आली. म्हणून फटके खायला तो तयार झाला. परंतु चार फटके पडतांच ते असह्य झाले म्हणून त्याने शंभर रुपये दंड भरून आपली सुटका करून घेतली.

—सदाशिव शिंके

राजाची युक्ती

एका गावी एक सराफ रहात असे. तो सोन्याच्या दागिन्यांच्या व्यापारबरोबर दागिने गहाण ठेवून घेऊन व्याजाने कर्जाऊ रुपये सुद्धा देत असे. म्हणजे सराफी-बरोबर तो सावकारीपण करीत असे. गरीब व भोळ्या भावड्या गिऱ्हाइकांना तो फसवीत असे. जे दागिने गहाण ठेवलेले असत त्या सोन्याच्या दागिन्यां ऐवजी तो पितळेचे दागिने कर्ज दिलेले रुपये परत मिळाल्यावर देत असे. परंतु भोळ्या भावड्या लोकांना ते कळत नसे.

एकदा जयंत नावाच्या तरुण माणसाने त्या सावकाराकडे एक मोत्यांची माळ गहाण ठेवून काही कर्ज घेतले. तो तरुण मनुष्य भोळा असेल असे समजून त्याला आपण फसविले तर त्यात धोका नाही. असा विचार करून त्या सावकाराने एक नकली हार खऱ्या हारा ऐवजी ठेवून दिला. त्या तरुण माणसाने कर्जाची रक्कम व्याजा-सकट परत केली तेव्हां सावकाराने तो नकली हार त्याला परत दिला.

परंतु जयंतने हार नीट तपासून पाहिला आणि म्हणाला—"मी ठेवलेला हार हा नव्हे. माझ्या हारावर माझ्या आजोबांचे नाव आहे. म्हणून माझा हार मला परत द्यावा." परंतु सावकाराने ते मान्य केले नाही. जयंतने तो हार नेऊन एका सोनाराला दाखविला. सोनाराने तो हार नकली असल्याचे, म्हणजे सोने नसल्याचे व मोती खोटे असल्याचे सांगितले. म्हणून जयंतने राजाच्या दरबारात आपले गाऱ्हाण नेले.

राजाने सावकाराला बोलावून विचारले. सावकार म्हणाला—"महाराज! माझ्या-कडे अनेक लोक दागिने गहाण ठेवून कर्ज घेऊन जातात. ठरल्या वेळी कर्जाची रक्कम

Fullscreen 127 34 / 76

परत करून दागिने परत घेऊन जातात. मी या तरुण माणसाला मी ओळखत नव्हतो. तरी मी याला कर्ज दिले. त्याला फसवून मला काय मिळणार ?"

"हा तरुण मनुष्य म्हणतो की त्याने तुमच्याकडे जो मोत्यांचा हार गहाण ठेवला होता त्याच्यावर त्याच्या आजाचे नाव होते. तो असे ही म्हणतो की हा हार खऱ्या सोन्याचा आणि खऱ्या मोत्याचा नाही. त्यावर नाव देखील नाही. त्याला तुमचे काय उत्तर आहे ?" राजाने साव-काराला विचारले.

"याचा अर्थ असा की त्याने माझ्याकडे नकली हारच गहाण ठेवला होता. काय पण लबाडी ही ? या जगात न्याय अन्याय, [illegible] सावकार म्हणाला.

"तरमग ह्यात तुमची काही चूक नाही. तुम्ही दोघे आता गेलात तरी चालेल." राजाने सावकाराला व जयंतला सांगितले. व्यापारी आनंदाने घरी परतला आणि जयंत हताश होऊन निघून गेला.

दोघे निघून गेल्यावर राजा आपल्या मंत्र्याला म्हणाला–"हा सावकार वस्ताद दिसतो. याला मुद्देमालासकट पकडले पाहिजे." मंत्र्याने चकित होऊन विचारले– "महाराज! आपणांस हे कसे काय कळले ?"

"अहो, ही सरळ गोष्ट आहे! सावकार सराफीचा धंदा पण करतो आहे. नकली सोने व मोती खरे मानून तो ठेवूनच घेणार नाही. या शिवाय विचारा तो तरुण मनुष्य फसवायचे ठरवूनच नकली हार ठेवून गेला होता तर तो परत येऊन रुपये तरी कां परत करील ? सावकार त्या तरुण माणसाची ओळखपण नव्हती असे म्हणाला. यावरून या सावकाराने या पूर्वीदेखील कित्येक गोरगरिबांना असेच फसविले असणार. म्हणून चककशी केलीच पाहिजे. मी एक युक्ति करावी म्हणतो." असे सांगून राजाने एक उपाय सुचविला.

दुसऱ्या दिवशी मंत्र्याने आपल्या एका नोकराला बोलावून त्याच्या हातात हिऱ्याची एक बांगडी दिली. आणि काय करायचे ते समजावून सांगितले आणि त्या सावकारा-कडे पाठविले.

नोकर सावकाराकडे जाऊन म्हणाला– "शेटजी! मी एक परदेशी आहे. येथे व्यापार करायला आलो आहे. माझ्याजवळ आहे ती ही एक हिऱ्याची बांगडी, याची किमत काही नाही तरी दहा हजार रुपये असेल. आपण घेता का ही ?"

सावकाराने त्या मनुष्याकडे वर पासून खालपर्यंत दोनदां तीनदां पाहिले. हिऱ्याची बांगडी पाहून चोरीचा माल असावा असे त्याला वाटले. म्हणाला–"तू म्हणतोस ती किमत फारच जास्त आहे. मी दोन हजार द्यायला तयार आहे."

"अहो, पण तसे कसे चालेल? कमीत कमी पांच हजार तरी!" नोकर म्हणाला. सावकाराला आतां तो चोरीचाच माल

Fullscreen 127 36 /76

असला पाहिजे, यात शंका उरली नाही. कारण त्या बांगडीची किंमत कमीत कमी बारा हजार तरी होतीच. म्हणून सावकार म्हणाला–"तू म्हणतो आहेस तर पाचशे आणखी देईन. पाहिजे तर दे नाहीतर परत घेऊन जा."

"बरं तर द्या, तुम्हांला द्यायचे असतील तेवढे!" असे सांगून नोकर अडीच हजार रुपये घेऊन गेला. त्याच वेळी राजधानीच्या कोतवालाने झडतीचे वारंट आणले आणि म्हणाला–"राजवाड्यात चोरी झाली आहे. चोरीचा माल कोठे आहे हे पाहण्यासाठी सर्व सराफ्यांच्या दुकानांची झडती घेण्यासाठी सरकार आज्ञा झाली आहे. कोणी चोरीचा माल आपल्यासारख्या सराफ्याला विकला नसेल कशावरून?"

"या, घ्या तपासून सर्व माल! माझ्याकडे आहे ती हीच एक तिजोरी!" सावकार म्हणाला.

तिजोरी उघडताच वरच ती हिऱ्याची बांगडी दिसली. "ही हिऱ्याची बांगडी राज[illegible]लीच आहे. हिऱ्याबरोबर चवकशीसाठी तिजोरीच घेऊन जातो आणि आपण देखील बरोबर चलावे!" कोतवाल म्हणाला. नाइलाजाने सावकाराला कोतवाला बरोबर जावे लागले. राजवाड्यात सावकाराला एका खोलीत बसण्यास सांगण्यात आले.

त्यानंतर राजधानीभर दवंडी पिटविण्यात आली की अमुक सावकाराकडे कोणी दागिना गहाण ठेवून कर्ज घेतले असेल आणि कर्ज परत देते वेळी जो दागिना मिळाला असेल तो घेऊन सर्वांनी राजवाड्यात हजर व्हावे." दवंडी ऐकून पुष्कळ लोक आले. आलेल्या लोकांपैकी जवळजवळ सर्व लोकांजवळ खोटे नकली दागिनेच निघाले. त्यांच्या जोडीचे खरे दागिने तिजोरीतून निघाले. त्या तिजोरीत जयंतची मोत्यांची माळपण निघाली.

राजाने जयंत आणि इतर लोकांना त्यांचे खरे दागिने परत देऊन टाकले आणि सावकाराला सक्त मजुरीची शिक्षा ठोठावून तुरुंगात पाठविले.

अलीबाबा आणि चाळीस चोर

[३]

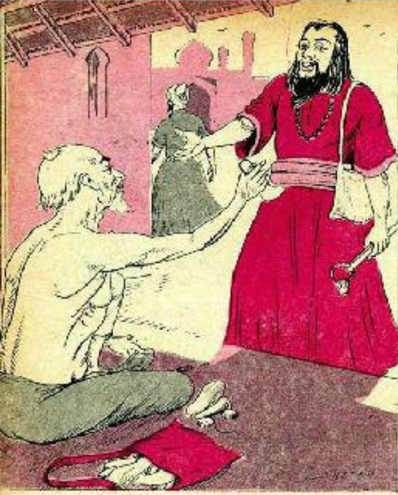
मर्जीना तळघरात परत आली. तिने प्रेताला स्नान घातले आणि धूप देऊन सर्वांगाला सुवासिक तेल लावले. नंतर अलीबाबाच्या मदतीने प्रेतावर पांढरी चादर टाकून प्रेते नेण्याची पेटी विकत घेऊन यायला निघाली.

पेटी आणल्यावर तिच्यात प्रेत ठेवून त्यावर जाडजाड चादरी पांघरून ठेवल्या. मशीदीतून इमाम व इतर वृद्ध मंडळींना बोलावण्यात आले. शेजारपाजारची पुरुष मंडळी प्रेतयात्रेस निघाली. त्यांनी पेटीला खांदा दिला. अलीबाबा व त्याची मित्रमंडळी प्रेतामागून चालत होती. अलीबाबाची बायको व शेजारपाजारची बायका मंडळी घरीच शोक करायला राहून गेली. अशातऱ्हेने कासिमची अन्त्येष्टी क्रिया संपली आणि कोणाला आतां संशय करायला जागा उरली नाही.

एका महिन्यानंतर चोरांनी परत आल्यावर गुहेत कासिमच्या शरिराचे सहा तुकडे नाहीसे झालेले पाहिले. चोरांचा सरदार आपल्या साथी चोरांना म्हणाला–"मित्रहो! आपली ही गुहा आता गुप्त राहलेली नाही. आपण ज्या माणसाला ठार करून गुहेत टांगून ठेवले होते त्याचा साथीदार नक्कीच कोणीतरी आहे. त्याचा शेवट झाला पाहिजे. नाहीतर आपल्या जिवाला धोका राहील तो राहील. म्हणून आपल्या पैकी एकाने फकिराचा वेष करून हुशारीने ते प्रेत कोठे आहे हे शोधून काढावे. जो कोणी या प्रयत्नात अयशस्वी ठरेल त्याला मृत्यदंड सोसावा लागेल. हे सर्वांच्या हितासाठी मला सांगावे लागत आहे."

सरदार म्हणाला ते ऐकून एक जण प्रेताचा शोध लावण्यास तयार झाला.

[illegible]बस्तानातील एक लोककथा

सर्वांनी त्याच्या साहसाची वाखाणणी केली. तो फकिराचा वेष करून एके दिवशी उजाडताच गावात गेला. दुकाने उघडली नव्हती, पण मुस्तफा आपल्या घरासमोर बसून पादत्राणे शिवीत होता. त्याने मान वर करून पाहिले तर एक फकीर त्याच्याचकडे येत असलेला दिसला.

"अरे, या वयांतदेखील तुला चांगले दिसते की रे आणि तुझे हात कांपत नाहीत. आश्चर्य आहे!" फकिराचा वेष करून आलेला चोर म्हणाला.

"ही सर्व त्या परवरदिगार अल्लाची मेहेरबानी आहे. मला अजून चांगले दिसते. कोणाच्या मदतीशिवाय सुईत दोरा ओंवता येतो. दाट काळोखात शरिराचे सहा तुकडे शिवता येतात." मुस्तफा स्वतःची प्रशंसा ऐकून फुलून जाऊन म्हणाला.

फकिराला अनायास त्याला पाहिजे असलेला माणूसच भेटल्याबद्दल फार आनंद झाला. त्याने मनातल्या मनात अल्लाचे आभार मानले, पण उघड आश्चर्य वाटलेले दर्शवीत म्हणाला—"प्रेताचे सहा तुकडे, म्हणजे? या देशातला तसा काही रिवाज आहे वाटते? प्रेताचे सहा तुकडे करून पुन्हां शिवतात का? असे कशासाठी करतात?"

मुस्तफा स्मित करून म्हणाला—"वा:! असा कोठे रिवाज असतो का? त्यात एक गुपित आहे, पण ते मी सांगू शकणार नाही. शिवाय झोपून उठल्यावर सकाळी मला सर्व गोष्टी बरोबर आठवतपण नाहीत!"

फकीर मोठ्याने हसला व म्हणाला—"वा रे! तू तरी विचित्रच मनुष्य दिसतोस की! मला काय करायचे आहे परक्यांच्या गुपिताशी? पण तू रागावणार नसशील तर मी विनंती करावी म्हणतो. प्रेताचे सहा तुकडे तू ज्या घरात शिवून दिलेस ते घर तेवढे दाखव."

असे सांगून फकिराने मुस्तफाच्या हातात एक सोन्याचे नाणे ठेवले.

"फकीर साहेब! मला ते घर कसे कळणार हो? कोणती तरी पोरगी मला डोळ्यांवर पट्टी बांधून त्या घरापर्यंत घेऊन गेली होती. त्या मुलीविषयी मला विशेष काही माहीत नाही. पण तुम्ही मला डोळ्यांवर पट्टी बांधून घेऊन गेलात तर कदाचित मी तुम्हांला त्या जागेच्या जवळपास घेऊन जाऊ शकेन." मुस्तफा म्हणाला.

"असे बोल ना, मग काय, थोड्या वेळात ती जागा सुद्धा सांपडेल." फकीर म्हणाला.

आपली स्तुती ऐकून मुस्तफा खूष झाला होता, आणि आता एक दीनार त्याच्या खिशात पोचला होता. तो डोळ्यावर पट्टी बांधून घेऊन हळूहळू चाचपत अलीबाबाच्या घरापर्यंत फकीराला घेऊन गेला आणि म्हणाला—"हेच घर असले पाहिजे. या गाडवांचा वास पण मी ओळखला. याच खुंटयाला ठेच लागली होती मला."

फकिराला परमानंद झाला. त्याने मुस्तफाच्या डोळ्यावरची पट्टी सोडली, त्याच्या हातात आणखी एक दीनार दिला आणि अलीबाबाच्या घरावर चुन्याने एक खूण करून ठेवून तो आपल्या गुहेकडे निघाला आणि मुस्तफा आपल्या घरी निघून गेला.

थोड्या वेळाने मर्जीना बाजारात जायला घराबाहेर आली तेव्हां तिला दारावर चुन्याने केलेली खूण दिसली. तिने बराच वेळ विचार केला. ही खूण आली कोठून? मी केली नव्हती. शत्रूचेच हे काम असले पाहिजे. त्याला चकविले पाहिजे. असा

Fullscreen 127 40 /76

विचार करून त्या गल्लीतल्या प्रत्येक घरावर तिने तशीच खूण करून ठेवली आणि म्हणाली–"बस हुडकत आता!"

दुसऱ्या दिवशी ते सर्व चोर दोन दोन तीन तीन असे गावात आले आणि त्यांच्या साथीदाराने ज्या घरावर खूण करून ठेवली होती त्या घराचा शोध करू लागले. परंतु गल्लीतल्या प्रत्येक घरावर ती खूण पाहून ते चकित झाले. गल्लीत प्रत्येक घरात ते चवकशी करू लागले तर लोकांना संशय येईल. म्हणून चोरांच्या सरदाराने सर्व साथीदारांना जंगलातल्या गुहेत पाठवून दिले. तेथे ज्या साथीदाराने अलीबाबाच्या घरावर खूण करून ठेवल्याचे सांगितले होते त्याला पूर्वी ठरल्याप्रमाणे ठार करण्यात आले. त्यांच्या गुप्त गुहेचा शोध परक्या माणसाला लागला व तो कोण हे न कळल्यामुळे चोरांचा राग जास्तच वाढला. दुसऱ्या दिवशी चोरांचा आणखी एक साथीदार निघाला. त्याने देखील मुस्तफाच्या मदतीने अलीबाबाचे घर शोधून काढले. त्याने त्या घरावर एक तांबड्या रंगाची खूण करून ठेवली. परंतु मर्जीनाच्या नजरेआड ती गोष्ट कशी घडणार? तिने त्या गल्लीतल्या सर्व घरांवर तशीच खूण करून ठेवली. म्हणून चोरांना अलीबाबाच्या घराचा शोध लागला नाही. जंगलात परतल्यावर दुसऱ्या साथीदाराला पण ठार करण्यात आले.

आपण स्वत: गेल्याशिवाय काम भागणार नाही, असे चोरांच्या सरदाराला वाटले. त्याने देखील मुस्तफाच्या मदतीने अलीबाबाच्या घराचा शोध काढला. परंतु त्याने घरावर काही खूण केली नाही. फक्त ते घर चांगले लक्षपूर्वक पाहून निघून गेला. तो गुहेत आल्यावर साथीदारांना म्हणाला–"मला आपल्या शत्रूचे घर चांगले कळले आहे. त्याला याबद्दल चांगली शिक्षा द्यायचे मी योजले आहे. तुम्ही रुंद तोंडाचे अडतीस बुदले घेऊन या. त्यां पैकी एकात तेल भरून घेऊन या आणि बाकी सदतीस रिकामेच राहू द्या."

चोरांनी बाजारात जाऊन बुदले विकत घेतले. सरदाराच्या सांगण्याप्रमाणे सदतीस जण त्या बुदल्यात शिरून बसले. सरदाराने प्रत्येकाला एक लहानशी तलवार व एक काठी देऊन ठेवली. सर्व बुदल्यांवर तेल सांडल्यासारखे वाटावे म्हणून तेल शिंपडून ठेवण्यात आले. सर्व बुदल्यांची तोंडे खजूरीच्या चटयांचा दावरा करून बांधून ठेवण्यात आली. नंतर एकेका घोड्याच्या पाठीवर दोन दोन बुदले बांधून त्या घोड्यांना हाकीत चोरांचा सरदार गावात आला.

संध्याकाळच्या सुमारास तो आपल्या घोड्यांसह अलीबाबाच्या घरासमोर येऊन पोचला आणि अलीबाबाला म्हणाला–"मालक! मी आपला गुलाम दास आहे, तेलाचा एक व्यापारी आहे. मला हे गाव नवे आहे. मला ही रात्रभर आपल्या आवारात उतरायला परवानगी द्याल का?"

अलीबाबाला आपली गरीबी आठवत होती. विसर पडेल इतके दिवस पण झाले नव्हते. तो चोरांच्या सरदाराला म्हणाला–"अहो, या, घरात या. रात्रभर आमच्या घरी आराम करा." असे सांगून तो सरदाराला आपल्या घरातल्या अंगणात घेऊन गेला आणि मर्जीना व अब्दुल्ला एका गुलामाला बोलावून म्हणाला–"तेलाचे

बुदले उतरवून ठेवायला यांना मदत करा. घोड्यांना दाणा द्या."

सर्व बुदले घराच्या पिछाडीला रांगेत ठेवण्यात आले. घोड्यांना भिंती शेजारी बांधण्यात आले आणि त्यांना दाण्याचे तोबरे देण्यात आले. चोरांच्या सरदाराला अलीबाबा मुळीच ओळखू शकला नाही. म्हणून त्याला घरात प्रेमादराने बोलावून घेऊन गेला आणि आपल्याबरोबर जेवायला बसायला सांगितले. नंतर आपल्या पाहुण्याला म्हणाला–"हे आपलेच घर आहे. परकेपणा वाटून घेऊ नका." नंतर अलीबाबा जाऊन झोपला.

चोरांचा सरदार काहीतरी कारण काढून पिछाडीला बुदले ठेवले होते तिकडे गेला

Fullscreen 127 42 /76

आणि प्रत्येक बुदल्याजवळ जाऊन म्हणाला– "मी खडा टाकून खूण केल्याबरोबर बाहेर या. आज रात्री सर्वांची डोकी छाटून टाकायची आहेत." असे गुप्तपणे सांगून तो घरात निघून गेला. मर्जीना दिवा घेऊन झोपायच्या खोलीत आली. चोरांचा सरदार घोरू लागला होता.

मर्जीना ताटवाटचा घाशीत होती. मध्येच तेल संपल्यामुळे दिवा विझला. ती त्या दिवशी बाजारातून तेल आणायला विसरली होती. ती घरातल्या गुलामाला विचारू लागली–"कायरे अब्दुल्ला! तेल संपले, हे सर्व काम कसे संपणार?"

अब्दुल्ला स्मित करून म्हणाला– "पिछाडीला अडतीस बुदले भरून तेल आहे आणि तुला तेलाची फिकीर पडली आहे. तू स्वत:ला मोठी अक्कलवान, हुशार मानतेस ना! मर्जीनाची थट्टा करीत अब्दुल्ला झोपायला निघून गेला.

मर्जीना एक भांडे घेऊन पिछाडीला गेली व खजुराच्या चटईचा दादरा सोडून [illegible] पण तेला ऐवजी काहीतरी कडक हाताला लागले. आत बसलेला मनुष्य "किती वाजले?" म्हणत उठून उभा राहला.

रात्रीच्या वेळी बुदल्यातून एकाएकी एक लांब दाढीवाला मनुष्य उठून उभा राहलेला पाहून आणखी दुसरा कोणी असता तर घाबरूनच गेला असता. पण मर्जीनाने स्वत:ला सावरून शांतपणे उत्तर दिले. तुझा मालक अजून छान घोरतो आहे. म्हणून आणखी थोडया वेळाने. थांब काही वेळ?"

मर्जीनाला तत्काळ सर्व कट कळला. ती प्रत्येक बुदल्याजवळ जाऊन म्हणाली– "अजून वेळ झाला नाही. आणखी थोडा वेळ थांबा!" नंतर तिने बुदल्यात बसलेल्या सदतीस जणांना मोजून पाहिले. आणि शेवटी तेलाच्या बुदल्याजवळ थांबून त्यातले तेल काढून घेतले आणि घरात जाऊन दिव्यात तेल घातले. नंतर त्या धोक्यातून सुटका शोधण्यासंबंधी विचार करू लागली.

(पुढल्या अंकात संपूर्ण)

खरे ज्योतिष

एका गावी एक ज्योतिषी होता. तो भविष्य सांगून पैसे मिळवी व त्यावर त्याचा उदरनिर्वाह उत्तम प्रकारे चाले. लग्न, गृहप्रवेश, प्रवास व शुभकार्य असले की गावातले लोक त्याच्याकडे मुहूर्त विचारायला येत. खरोखरी त्याला ज्योतिष माहीत नव्हते. परंतु तो भविष्य वर्तवी ते केव्हांकेव्हां खरेदेखील निघे. म्हणून त्याच्या भविष्यावर गावकऱ्यांचा विश्वास होता.

एक दिवशी सोमशास्त्री नामक ब्राह्मणाने ज्योतिषीबुवांना येऊन त्यांना त्या दिवसाचे आपले भाग्य सांगायला सांगितले.

ज्योतिष्याने त्याला दिवसभर थोडे सावध रहायला सांगितले. म्हणाला– "इतरांच्या तोंडी काही ऐकून तुम्हांला नुकसान होण्याची शक्यता आहे."

सोमशास्त्री ते ऐकून घरी परतला. थोडया वेळाने रामशास्त्री नामक एक ब्राह्मण त्याच्या घरी येऊन म्हणाला–"अरे ऊठ! निघायला हवे, शेजारच्या गावी मोठे जेवण आणि मोठी दक्षिणा आहे."

सोमशास्त्रीला ज्योतिष्याची भविष्यवाणी आठवली. दुसऱ्याचे म्हणणे ऐकले की नुकसान होण्याची शक्यता आहे. त्या दिवशी गावच्या कुळकर्ण्यांकडेच कसले तरी व्रत अनुष्ठान होते. रामशास्त्रीच्या सांगण्याप्रमाणे शेजारच्या गावी गेलो तर व्रत अनुष्ठानाचा पुण्यलाभ चुकेल आणि शेजारच्या गावी काही मिळणार नाही कारण ज्योतिष्याने सांगितल्याप्रमाणे नुकसान होईल. असा विचार करून तो रामशास्त्र्याला म्हणाला–"आज येत नाही बुवा!"

सोमशास्त्री कुळकर्ण्यांच्या घरी गेले, व्रत अनुष्ठान संपवून चार आणे दक्षिणा घेऊन घरी परत आले.

श्रीमती निर्मला घाटे

Fullscreen 127 44 / 76

संध्याकाळी शेजारच्या गावाहून परतल्यावर रामशास्त्री त्याला म्हणाले–"मी बोलाविले तरी तू आला नाहीस. त्या गावच्या श्रीमंताच्या घरी केवढे मोठे जेवण होते. त्यांनी सर्व ब्राह्मणांना एक एक रुपया दक्षिणा देऊन धोतर उपरणे पण दिले."

सोमशास्त्रीला ते ऐकून पश्चात्ताप होऊ लागला. आपण ज्योतिष्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून गेलो असतो तर दक्षिणा व धोतर उपरणेपण मिळाले असते. सोमशास्त्रीने गावच्या पाटलाकडे जाऊन फिर्याद केली–"ज्योतिषी लोकांना फसवितो आहे. त्याने कित्येकांना असेच फसविले आहे. त्याला गावाबाहेर हाकलून लावावे. माझे फार मोठे नुकसान झाले." नंतर सकाळी ज्योतिष्याकडून त्या दिवसाचे भविष्य विचारून घेतल्याचे व पुढे जे घडले त्याचे वृत्त सांगितले.

पाटलांनी ज्योतिष्याला बोलावून विचारले–"काय हो, तुम्ही सांगितलेल्या भविष्य वाणीमुळे सोमशास्त्रीचे फार मोठे नुकसान झाले."

ज्योतिषी प्रथम थोडा घाबरला. पण थोड्या वेळाने स्वतःला सावरून व सकाळी सांगितलेले भविष्य आठवून म्हणाला–"पाटील साहेब! मी खोटे भविष्य सांगितले नव्हते. दुसऱ्याचे म्हणणे ऐकल्यास नुकसान होईल असे मी सांगितले होते. आज या ब्राह्मणाच्या भाग्यात तेच होते व तेच खरे ठरले. त्यात माझा दोष काय?"

"तुझे म्हणणे ऐकून सोमशास्त्री रामशास्त्रीच्या बोलवण्यावर शेजारच्या गावी गेला नाही. मग तुझे म्हणणे खरे कसे काय निघाले?" पाटलाने विचारले.

दुसऱ्यांचे म्हणणे, याचा अर्थ फक्त रामशास्त्र्याचे म्हणणे असा नव्हे. मी सांगितले ते देखील दुसऱ्याचेच म्हणणे होते नाही का? भाग्य कोण बदलू शकेल? स्वतः ब्रह्मदेवाला तरी शक्य आहे का?" ज्योतिष्याने विचारले.

ते ऐकल्यावर सोमशास्त्री निरुत्तर झाला. काही बोलल्याशिवाय खाली मान करून घरी निघून गेला.

थोरा मोठ्यांकडची मेजवानी

एका गावी एक जमिनदार रहात असे. तो फार श्रीमंत होता. त्याला आपल्या श्रीमंतीची घमेंड देखील होती. त्या गावी श्रीमंत माणसांची घरे मोजकीच होती. सर्व सामान्य लोक शेतकरी होते. जमिनदार सर्वांवर आपला राग काढी. त्यांच्यापैकी कोणी नुसता जरा जवळून गेला की म्हणे, 'काय पण ओंगळ आणि घामट माणसे आहेत.' म्हणून जमिनदारापासून शंभर पावलावर देखील उभे राहायची कोणाची छाती नव्हती.

एकदा शेतात शेतकरी असे घमेंडीत सांगू लागले–"आज मी जमिनदाराला इतक्या अंतरावरून पाहिले आणि मी इतक्या अंतरावरून!" तेव्हां एक गरीब शेतकरी म्हणाला–"अरे एखाद्या झाडावरून किंवा भितीच्या आडून जमिनदाराला पाहण्यात कोणते मोठेपण आहे? माझ्या मनात आले तर मी त्याच्याकडून मेजवानीचे जेवण जेवून येईन. पाहिजे तर पैज मारून पहा."

ते ऐकून इतर शेतकऱ्यांना राग आला. त्यांच्यापैकी एकजण म्हणाला–"चेहरा पहा, स्वारीचा, जमिनदाराच्या घरी मेजवानीला जाण्यासारखाच आहे की नाही? जमिनदार तुला फाटकाच्या दारात पाऊल तरी ठेवू देईल का? काय गप्पा मारतो आहेस. तुला उचलून एखाद्या घाणेरड्या डबक्यात फेकून दिले तर मला आश्चर्य वाटणार नाही. आपली वटवट बंद कर. आम्ही मूर्ख आहो असे वाटले होय तुला?"

"मला उगाच घमेंड करण्याची गरजच काय? खरे ते मी सांगून टाकले. मी वाटेल तेव्हां जमिनदाराच्या घरी जाऊन जेवून येऊन दाखवीन." गरीब शेतकरी म्हणाला.

"तू हे करून दाखविलेस तर तुला दीडमण धान्य आणि बैलाची एक जोडी

बक्षिस देऊ. पण जर का तू जमिनदाराच्या घरी जाऊन आला नाहीस तर आम्ही तुला देऊ ते काम करावे लागेल. विचार करून काय ते उत्तर दे." शेतकऱ्यांनी जणुकाही त्याला आव्हानच दिले.

"मी ही पैज मान्य करायला तयार आहे." गरीब शेतकरी म्हणाला.

त्याच दिवशी तो गरीब शेतकरी जमिनदाराच्या घरी गेला. पाहरेकऱ्यांनी त्याला हाकलून लावण्याचा प्रयत्न करून पाहिला.

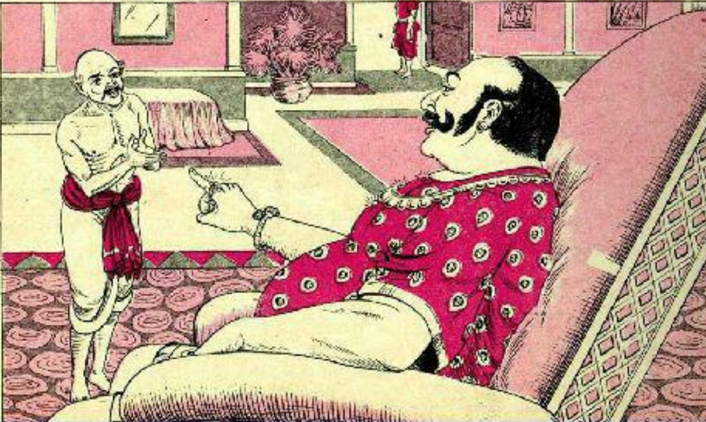
"थोडे थांबा! मालकांना एक शुभवार्ता द्यावयाची आहे." गरीब शेतकरी म्हणाला.

"अरे, ती वार्ता आम्हांला सांग. आम्ही मालकांकडे पोचती करू." पाहरेकरी म्हणाला.

"[illegible] शुभवार्ता [illegible] मालकांना कळविणे आवश्यक आहे. मी तुम्हांला नाही सांगणार." शेतकऱ्याने चोख उत्तर दिले.

पाहरेकऱ्यांनी शेतकरी म्हणाला ते जमिनदाराला जाऊन सांगितले. जमिनदाराच्या मनात ती शुभवार्ता ऐकण्याची उत्सुकता वाढली. हा शेतकरी काहीतरी फायद्याची वार्ता घेऊन आला असला पाहिजे. इतरांसारखा भीख मागायला आलेला दिसत नाही. म्हणून जमिनदाराने त्या शेतकऱ्याला बोलावून घेऊन यायला पाहरेकऱ्यांना सांगितले.

पाहरेकऱ्यांनी शेतकऱ्याला जमिनदारासमोर हजर केले. "कोणती शुभवार्ता घेऊन आला आहेस बाबा?" जमिनदाराने शेतकऱ्याला प्रेमाने विचारले.

"ती गोष्ट मी एकांतात आपल्याला सांगू शकेन." शेतकरी म्हणाला.

जमिनदाराची उत्सुकता जास्तच वाढली. त्याने आपल्या पाहरेकऱ्यांना बाहेर जायला सांगितले.

शेतकरी गुप्तपणे म्हणाला–"मालक! घोड्याच्या डोक्याइतक्या सोन्याची किंमत किती असू शकेल?"

"अरे पण हा प्रश्न तू कशासाठी विचारीत आहेस!" जमिनदाराने विचारले.

"आपल्याला माहीत नसेल तर सांगतो." शेतकरी म्हणाला.

"अरे तेच कशाला ते सांग ना!" जमिनदार म्हणाला.

शेतकरी दीर्घ श्वास घेत म्हणाला– "आपल्याला सांगायचे नसेल तर मी तरी काय करू? आपली आज्ञा असेल तर घरी जाऊन खाऊन पिऊन येतो. भूक लागली आहे."

जमिनदाराला त्याला परत पाठविणे आवडले नाही. घोड्याच्या डोक्याच्या एवढे सोने हातातून निसटून गेलेले त्याला पसंत नव्हते. म्हणून नोकराला बोलावून त्या शेतकऱ्याला पोटभर जेवायला वाढायला निरोप पाठविला.

शेतकरी पोटभर जेवून आल्यावर जमिनदाराने विचारले–"तू सोने म्हणालास, ते घेऊन ये. सोन्याविषयी मला तुझ्यापेक्षां जास्त कळते. तुला मी मोठे बक्षिस पण देईन."

"सोने? माझ्याकडे कोठे आहे एवढे सोने! साठ शेर धान्य व बैलाच्या जोडीची किंमत घोड्याच्या डोक्या एवढे सोने विकत घ्यायला पुरेल का, हे मी विचारीत होतो." शेतकरी म्हणाला.

ते ऐकून जमिनदाराला भयंकर राग आला. म्हणाला–"लुच्चा! तू एक मिनिटभर देखील समोर उभा राहिलास तर तुला जागच्याजागी उभा चिरून खाईन!"

शेतकरी निघून गेला आणि त्याने पैज जिंकली. त्याला दीडमण धान्य व एक बैलांची जोडी मिळाली.

Fullscreen 127 48 / 76

सर्वांनाच ते कसे जमणार ?

शेतांची कापणी होऊन गेली होती आणि झोडपणीचे काम सुरु होणार होते. एका गावी दोन योगी आले. एका श्रीमंताला पाहून म्हणाले–"काय हो, आज रात्री आपल्याकडे जेवायला झोपायला मिळेल का ?"

"मी आळशी लोकांना दान करीत नाही. रात्री आपल्या घरी मी जेवायला वाढीन व झोपायला पण जागा देईन. परंतु उजाडल्यावर तुम्ही माझ्या खळ्यातल्या एका गंजीतले धान्य झोडपून दिले पाहिजे." श्रीमंत माणसाने अट घातली. दोघा योग्यांनी ती अट मान्य केली.

चांगले उजाडले तरी योगी न उठलेले पाहून श्रीमंत माणसाने त्यांना जागे केले आणि म्हणाला–"मोठे आळशी दिसता की रे! लोळत पडला आहां!"

"झोडपणीचे कामच ना? ते काय मोठे से?" असे म्हणत दोन्ही योगी हातात एक चूड घेऊन खळ्यात गेले. तो श्रीमंत मनुष्य त्यांना अडवू लागला. परंतु त्या योग्यांनी पुढे जाऊन ती चूड गंजीला लावल्याबरोबर गंजीने पेट घेतला आणि काय आश्चर्य एकदम ती विझली आणि पेंढा व धान्य निरनिराळे झालेले दिसले. योगी काही बोलल्या शिवाय निघून गेले.

"ओ हो! असे होय?" असे म्हणत त्या श्रीमंत माणसाने तीच चूड घेऊन गंजींना आग लावली. पण झाले उलटे, राखेचे ढीगच काय ते उरले.

बुद्धिमान माणसे

एका गरीब माणसाला तीन मुलगे होते. तो आपल्या मुलांना म्हणाला–"मुलांनो आपल्या जवळ जमीनजुमला किंवा गाई म्हशी नाहीत. म्हणून देवाने जी बुद्धी दिली आहे तिच्या जोरावर आपला उदरनिर्वाह चालविला पाहिजे."

मुलांनी बापाची शिकवण लक्षात ठेवून आपले बौद्धिक सामर्थ्य वाढविण्याचा प्रयत्न केला. वडील वारल्यावर तिघे आपले गाव सोडून देशाटनाला निघाले.

अनेक दिवस प्रवास केल्यावर ते एका शहराजवळ येऊन पोचले. मोठा भाऊ काहीतरी पहात थांबून म्हणाला–"थोड्या वेळापूर्वी इकडून एक उंट गेलेला दिसतो."

दुसरा भाऊ रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंना पाहून म्हणाला–"आर्ग त्या उंटाला एकच डोळा आहे."

आणखी थोडे अंतर चालून गेल्यावर तिसरा भाऊ म्हणाला–"आणखी एक गोष्ट दिसली, त्या उंटावर एक बाई व तिचे लहान मूल आहेत."

तिघे पुढे निघाले. पाठीमागून एक मनुष्य घोड्यावर बसून आला. तिघां भावंडांनी त्याला तो काहीतरी शोधत असल्यासारखे पाहून विचारले–"तुम्ही उंट शोधत आहां का?"

"होय, कां?" घोडेस्वाराने विचारले.

"तो मोठा उंट आहे, नाही का?" मोठ्या भावाने उत्तरादाखल प्रश्न केला.

"होय!" घोडेस्वार म्हणाला.

"त्याच्या डाव्या डोळ्याला दिसत नाही, होय ना?" दुसऱ्या भावाने माहीत असल्यासारखे विचारले.

"अगदी बरोबर!" उंटाचा मालक म्हणाला.

Fullscreen 127 50 /76

"त्या उंटावर बसून, एक बाई व एक मूल जात आहेत, होय ना?" तिसऱ्या भावाने विचारले.

घोडेस्वाराने संशयी नजरेने तिघांकडे पाहून विचारले–"म्हणजे तुम्हीच माझा उंट चोरलेला दिसतो आहे?"

"अहो, आम्ही तुमचा उंट पाहिला सुद्धा नाही." तिघे म्हणाला.

"तरमग काय हो तुम्हांला उंटाच्या सर्व खाणाखुणा कशा काय कळल्या?" घोडेस्वाराने विचारले.

"मनुष्याने आपल्या डोळ्यांचा व अकलेचा उपयोग केला तर पुष्कळ गोष्टी आपोआप कळतात. तुम्ही या वाटेने सरळ गेलात तर तुम्हांला तुमचा उंट नक्कीच सापडेल." तिघे भाऊ म्हणाले.

"आम्ही नाही कोठे जात! तुम्हीच माझा उंट चोरून कोठे तरी लपवून ठेवला आहे! देता की नाही माझा उंट?" घोडेस्वाराने त्यांना दटावून विचारले.

"अहो आम्ही सांगितले नाही का की आम्ही तुमचा उंट पाहिला देखील नाही." तिघे एक स्वरात म्हणाले.

घोडेस्वार तलवार उपसून तिघांना दरडावून धमकावून त्या देशाच्या राजाकडे घेऊन गेला. त्या घोडेस्वाराने तिघांनी त्याचा उंट चोरून नेल्याची फिर्याद राजाकडे केली. म्हणाला–"महाराज! मी आपले उंट हाकून घेऊन जात होतो. माझी बायको व मुलगा एका उंटावर बसून बरोबर निघाले. वाटेत एका जागी आमची चुकामूक झाली. मी त्यांना हुडकत येत असता हे तिघे भेटले. या तिघांनी मिळून माझा उंट चोरून नेला असावा असा मला संशय आहे. यांनी माझ्या बायकोला व मुलाला ठार करून उंट चोरला असल्यास नवल नाही."

"तसा संशय यायला कारण किंवा काही पुरावा?" राजाने विचारले.

"मी काही विचारल्याशिवायच यांनी माझ्या उंटाचे वर्णन केले–'तो मोठा आहे, त्याला एका डोळ्याने दिसत नाही व [illegible] वगैरे." घोडेस्वार म्हणाला.

"तरमग हे तिघे चोर असलेच पाहिजेत!" राजा म्हणाला. नंतर त्या तिघांकडे वळून राजाने विचारले–"काय रे कोठे आहे उंट?"

तिघे म्हणाले–"महाराज! आम्ही चोर नाही. आम्ही उंट पाहिलादेखील नाही."

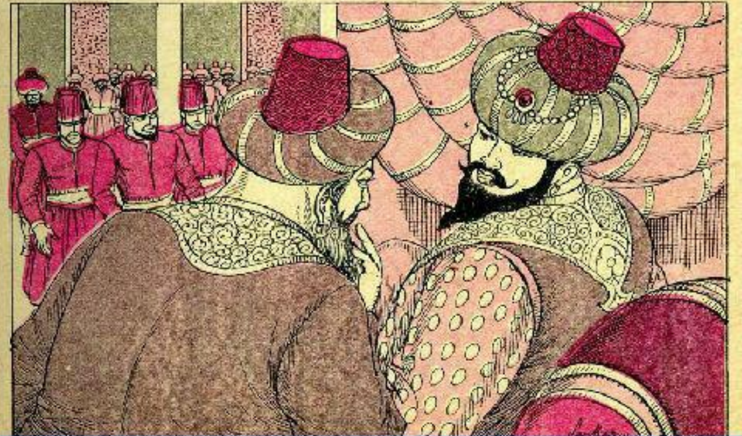
"तुम्ही उंटाचे इतके सविस्तर वर्णन केलेत ते कसे? आणि म्हणता आम्ही चोर नाही!" राजाने दटावून विचारले.

"महाराज! त्यात आश्चर्याची गोष्ट कोणती? आम्ही तिघे लहानपणापासूनच आपल्या डोळ्यांचा नीट उपयोग करीत आलो आहो. त्यामुळे आम्हांला अनेक गोष्टी नुसत्या पाहून कळू लागल्या आहेत" तिघे भाऊ म्हणाले.

राजा व्यंग्यपूर्ण स्मित करून म्हणाला–"तुम्ही उंट पाहिला देखील नाही, अन् हुबेहूब वर्णन कसे करता आले?"

"कां नाही, शक्य आहे महाराज!" तिघे म्हणाले.

"तरमग मी तुमच्या त्या शक्तीची आतांच परीक्षा करवून पाहातो." असे सांगून राजाने आपल्या मंत्र्याला बोलाविले आणि त्याच्या कानात काहीतरी सांगितले. मंत्री बाहेर निघून गेला आणि थोड्या वेळाने परत आला. आणखी थोड्या वेळाने दोन नोकर एक पेटी उचलून घेऊन आले आणि ती राजासमोर ठेवून निघून गेले.

त्या पेटीकडे बोट दाखवीत राजाने तिघां भावांना विचारले–"बोला, चोरांनो, या पेटीत काय आहे?"

मोठा भाऊ म्हणाला–"महाराज, आम्ही पहिल्यानेच, आम्ही चोर नाही हे आपणांला निवेदन करून सांगितले. आतां आपण विचारलेच आहे म्हणून सांगतो, या पेटीत कोणती तरी गोल वस्तू दिसते आहे."

"ते एक डाळिंब आहे." दुसरा म्हणाला.

"ते डाळिंब देखील कच्चे आहे, पिकलेले नाही!" तिसरा म्हणाला.

तिघांनी सांगितले ते बरोबर आहे की नाही हे पाहण्यासाठी राजाने आंतली वस्तु बाहेर काढायला सांगितली. ते डाळिंब

... ते पाहून सर्व दरबारी चकित झाले. ते पाहून राजा घोडेस्वाराला म्हणाला–"हे तिघे चोर नाहीत. फार हुशार व बुद्धिमान माणसे दिसतात ही! तू आपला उंट कोठे गेला. हे जाऊन शोध!"

त्यानंतर राजाने तिघांचा सत्कार केला आणि त्यांच्या जेवणाखाण्याची उत्तम व्यवस्था करून नंतर विचारले–"आता तुमच्यावर कोणताही आरोप नाही व कोणते ही बंधनपण नाही. परंतु तुम्ही हे सांगा, त्या उंटाविषयी तुम्हांला इतकी बरोबर माहिती कशी काय कळली?"

मोठा भाऊ म्हणाला–"आम्हांला वाटेत उंटाच्या पावलांच्या मोठ्या खुणा स्पष्ट दिसल्या, म्हणून मोठा उंट त्या बाजूने गेल्याचे आम्हांला कळले. थोड्या वेळाने घोडेस्वार काहीतरी शोधत तिकडे आला तेव्हां आम्हांला वाटले की तो उंटाच्या शोधार्थ असावा."

"ते सर्व ठीक. पण त्या उंटाला एका डोळ्याने दिसत नाही, हे तुम्हांला कसे कळले?" राजाने विचारले.

ते ऐकून दुसरा भाऊ म्हणाला–"तो उंट रस्त्याच्या फक्त डाव्या बाजूलाच चरत गेल्याची स्पष्ट चिन्हे दिसत होती."

नंतर राजाने विचारले–"हे सर्व ठीक! पण त्या उंटावर एक बाई व एक मूल आहे, हे तुम्हांला कसे काय कळले?"

... जागी उंट आपले पुढले पाय टेकून बसल्याची चिन्हे आम्हांला दिसली. जवळच एका बाईच्या व लहान मुलाच्या पावलांच्या खुणा दिसल्या."

"वा:! याला म्हणतात बुद्धि! पण काय हो, पेटीत डाळिंब आहे आणि ते कच्चे आहे हे कसे काय कळले तुम्हांला? येथे तर काही चिन्हे किंवा खाणाखुणा नव्हत्या!" राजाने विचारले.

मोठा भाऊ म्हणाला–"महाराज! नोकर जेव्हां पेटी उचलून घेऊन आले तेव्हां त्यांच्या चालण्यावरून पेटी वजनी नसल्याचे व रिकामी असल्याचे आम्हांला कळले. नंतर त्यांनी पेटी खाली ठेवली तेव्हां आत एक वस्तु गडगडत एका बाजूला गेलेली ऐकू आली. त्यावरून ती वस्तु लहान व गोल असल्याचे आम्हांला कळले."

"आणि ती पेटी डाळिंबांच्या बागेतून आणतांना आम्हांला दिसली. तेव्हां मला वाटले ते डाळिंबच असावे आणि डाळिंब देखील कच्चेच." दुसरा भाऊ म्हणाला.

"डाळिंब असावे हे वाटणे साहजिक आहे, पण ते कच्चेच असावे, हे कसे काय कळले? हे थोडे विचित्र दिसते!" राजाने प्रश्नार्थी तिघांकडे पाहिले.

तेव्हां तिसरा भाऊ म्हणाला–"त्यात विचित्र असे काहीच नाही महाराज! फळं पिकायला अजून पुष्कळ दिवस लागतील. डाळिंबे पिकायचा मोसम सुरू सुद्धा झाला नाही, हे माहीत असल्यावरून आम्ही सांगितले. पाहिजे तर डाळिंबांच्या बागेत जाऊन पाहून यावे. सर्व झाडांवर कच्ची डाळिंबेच दिसतील." खिडकीतून दिसणाऱ्या डाळिंबांच्या झाडांकडे बोट दाखवीत तिसरा भाऊ म्हणाला.

राजा तिघांची हुशारी पाहून खूष झाला व म्हणाला–"खरोखरच तुम्ही सर्वच हुशार दिसतां. तुमच्यासारख्या हुशार व बुद्धिमान लोकांची किती आवश्यता आहे आम्हांला!" असे सांगून राजाने तिघांना आपल्या पदरी नोकरी दिली.

सोने करण्याची रीत

गुप्त राजांच्या कारकीर्दीत चोरी करण्याला फार कडक शिक्षा होत असे.

पाहरेकऱ्यांनी एका चोराला चोरी करतांना पकडले आणि राजासमोर आणून उभे केले. राजाने चोराला हात कापून टाकायची शिक्षा सांगितली.

शिपाई चोराला शिक्षा देण्याच्या जागेवर उभा करून राजा येण्याची वाट पाहू लागले. महाराज आल्याबरोबर चोर राजाला म्हणाला–"महाराज ! सोने कसे करायचे हे मला माहीत आहे. माझ्या या हाताबरोबर माझी ही विद्या नष्ट होईल."

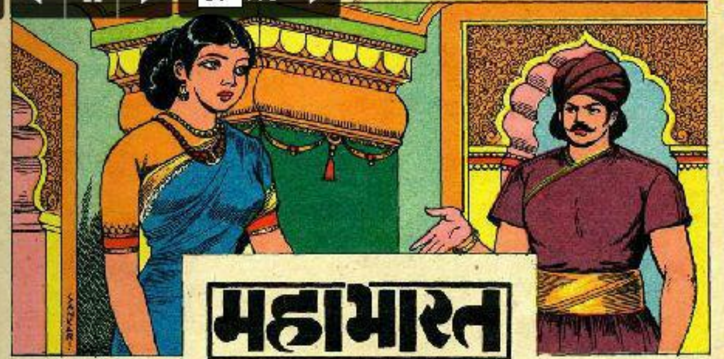
"कायरे, तुला सोने तयार करण्याची रीत माहीत असून तू चोरी केलीसच कां ?" राजाने चोराला विचारले.

"महाराज ! ते माझे दुर्दैव ! कारण ज्या माणसाने आयुष्यात कधी चोरी केली नाही त्यालाच ही विद्या लाभते. ही विद्या अवगत करण्या पूर्वी मी चोरी केली होती. म्हणून आपल्यासारख्या सत्पुरुषाला ही विद्या शिकवून द्यावी, म्हणतो." चोर म्हणाला.

राजाने विचार केला. त्याने लहानपणी चोरून काही खाल्ले होते. म्हणून त्याने आपल्या मंत्र्याला बोलवून ती विद्या शिकून घ्यायला सुचविले. तेव्हां मंत्री म्हणाले– "महाराज ! मी लहानपणी आपल्या वडिलांच्या खिशातून कधी एखादी मोहोर किंवा असेच काहीतरी चोरल्याचे मला आठवते."

त्यानंतर राजाने एकेक करून आपल्या सर्व दरबाऱ्यांना विचारले. परंतु सर्वांनी लहानपणी लहान मोठी चोरी केली असल्याचे सांगितले. तेव्हां राजाचे डोळे उघडले. राजाने त्या चोराला एक सामान्यशी शिक्षा करून सोडून दिले.

युधिष्ठिर द्यूतात द्रौपदीला पणावर लावून हारला. आता त्याच्याजवळ काहीच उरले नव्हते. दुर्योधन मोठ्याने ओरडून म्हणाला–"द्रौपदीला बोलवा !"

विदुराला त्याचा भयंकर राग आला. तो दुर्योधनाला म्हणाला–"मूर्खा ! तू शुद्धीवर आहेस का ? पांडवांना क्रुध करणे म्हणजे सिंहाला चिथवण्यासारखे आहे. द्रौपदी तुझी दासी कशी काय रे ? युधिष्ठिर स्वतःला हारून बसल्यावर द्रौपदीचा पण लावायला त्याला काय अधिकार ?" नंतर सर्व सभासदांकडे वळून म्हणाला–"हा दुर्योधन मूर्ख आहे. मी म्हणतो ते हा ऐकणार नाही. लवकरच कौरवांचा सर्वनाश निश्चित होणार !"

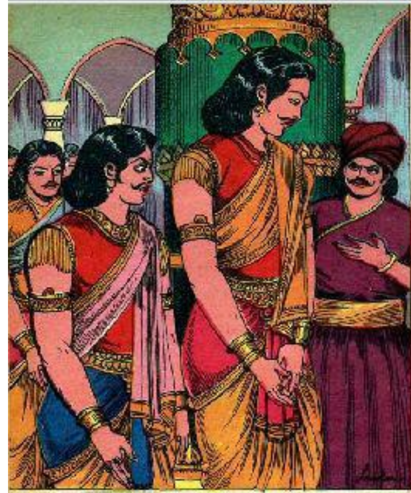
दुर्योधनाने विदुराच्या म्हणण्याकडे मुळीच लक्ष दिले नाही. त्याने प्रतिकामीला अंतःपुरात जाऊन द्रौपदीला बोलावून घेऊन येण्यास आज्ञा केली.

प्रतिकामी अंतःपुरात जाऊन द्रौपदीला म्हणाला–"हे द्रौपदी ! युधिष्ठिर तुला द्यूतात पणावर लावून हारला आहे. धृतराष्ट्र महाराजांनी तुला बोलावून घेऊन यायला पाठविले आहे."

"अरे ! उगाच बडबड काय करतोस ? कोणी क्षत्रिय आपल्या पत्नीला कधी द्यूतात पणावर लावतो का ? तुला मतिभ्रम तर झाला नाही ?" द्रौपदी म्हणाली.

"युधिष्ठिर महाराज सर्व राज्य पणावर लावून हारल्यावर त्यांच्याजवळ पण लावा-

Fullscreen 127 56 /76

यला काही उरले नाही. तेव्हां एकामागून एका स्वत:चे बंधूंना व स्वत:ला पणावर लावून हारले." प्रतिकामी म्हणाला.

"बरे तर तू सभेत जाऊन हे विचारून ये की युधिष्ठिर महाराजांनी प्रथम स्वत:ला पणावर लावले की मला लावले. हारल्यानंतर लावले की आधी." द्रौपदी म्हणाली.

प्रतिकामी सभेत परतला आणि त्याने द्रौपदीने विचारलेली शंका विचारली. ते ऐकून युधिष्ठिराला फार वाईट वाटले. तो मौन बसून राहला. ते पाहून दुर्योधन प्रतिकामीला म्हणाला–"तू द्रौपदीला हा प्रश्न सभेत येऊन विचारायला सांग!"

म्हणून प्रतिकामी पुन्हा द्रौपदीला जाऊन म्हणाला–"सभासदांनी, आपल्याला स्वत: सभेत येऊन तो प्रश्न विचारावा व शंका-निरसन करून घ्यावे असे सांगितले आहे."

"द्रौपदी म्हणाली–"प्रतिकामी! मी सभेत येणे बरोबर नाही. ह्यामुळे कौरवांनाच कलंक लागेल. माझ्या प्रश्नाचे उत्तर हजर असलेल्या वडीलधाऱ्या मंडळींना विचारून ये. ते सांगतील तशी मी वागेन."

प्रतिकामीने परत जाऊन द्रौपदीने विचारलेला प्रश्न सभेत पुन्हा जाऊन विचारला. दुर्योधनाविरुद्ध तो काही बोलू शकला नाही. ते पाहून युधिष्ठिराने प्रतिकामी बरोबर एक दूत द्रौपदीला बोलावून आणण्यासाठी पाठविला. दूताकरवी युधिष्ठिराचा निरोप ऐकून द्रौपदी मासिकधर्मबंधन असूनही सभेत गेली आणि धृतराष्ट्रासमोर जाऊन उभी राहली. पांडवांना मान वर करून द्रौपदीकडे पाहण्याची हिंमत होईना.

पांडवांना त्या मन:स्थितीत पाहून दुर्योधनाचे धाडस वाढले. तो प्रतिकामीला म्हणाला–"तू जाऊन द्रौपदीला माझ्यासमोर ओढून घेऊन ये."

द्रौपदीच्या अंगाला स्पर्श करण्याची प्रतिकामीला भीती वाटत होती. त्याने सभेत उपस्थित असलेल्या वडीलधाऱ्या मंडळींना वि[illegible] मी [illegible] जाऊन काय सांगू?"

दुर्योधनाला वाटले की प्रतिकामी भीमाला पाहून भयभीत झाला असावा. म्हणून तो दु:शासनाला म्हणाला–"दु:शासना! तू द्रौपदीला धरून ओढून घेऊन ये. हे आपले शत्रू दास झाले आहेत. त्यांना 'ब्र' देखील काढतां येणार नाही."

दु:शासन आपल्या घमेंडीत गेला आणि म्हणाला–"ए द्रौपदी! चल माझ्याबरोबर! तुझे सर्व पति आमच्या हाती हारले आहेत. तुला आतां लाज वाटण्याचे कारण नाही. दुर्योधनावर प्रेम करून कौरवांचे वरण कर!" असे म्हणत तो निर्लज्ज द्रौपदीच्या आणखी जवळ गेला. द्रौपदीचा चेहरा या अकल्पित घटनेमुळे पांढरा फट्ट पडला. ती आपले तोंड दोन्ही हातांनी झांकून गांधारीकडे जाऊ लागली.

दु:शासन तिच्या पाठोपाठ गेला व तिला म्हणाला–"आतां कोठे निघालीस?" असे म्हणत त्याने द्रौपदीच्या केसांनाच हात घातला. पांच महा पराक्रमी वीरांची पत्नी असूनही द्रौपदीच्या सर्वांगाचा थर काप उडाला. ती म्हणाली–"अरे मूर्खा! मी या वेळी बाहेरची आहे. मला सभेत घेऊन जाऊ नकोस."

ते ऐकून दु:शासन म्हणाला–"तू बाहेरची आहेस की विवस्त्र आहेस आम्हांला काय? तुझा नवरा द्यूतात तुला हारवून बसला आहे. आजपासून तू आमच्या अन्य

दासींसारखीच एक आहेस!" असे सांगत तो द्रौपदीला केस धरून ओढीत सभेत आला.

तिची वेणी सुटली होती. पदर सरकला होता. त्या स्थितीत लज्जा व क्रोध यांमुळे तिच्या सर्वांगाचा जणुंकाही भडका उडून गेला. ती म्हणाली–"दुष्टा! तुझ्या पित्या-च्या समक्ष, या सर्व वडील धाऱ्यांसमक्ष मी या स्थितीत उभे राहणे बरोबर नाही. याचा भयंकर परिणाम तुला भोगावा लागेल. या सभेत हजर असलेली सर्व मंडळी धर्मज्ञानी आहेत. पण या दुष्टाला कोणीच कसे बोलत नाहीत? कदाचित भीष्माचार्य, द्रोणाचार्य, विदुरकाका व धृतराष्ट्र काका यांना काही करणे अशक्य झाले असेल!

Fullscreen 127 58 /76

असे बोलत तिने एकदा कींविलवाण्या परंतु तीक्ष्ण नजरेने पांडवांकडे पाहिले.

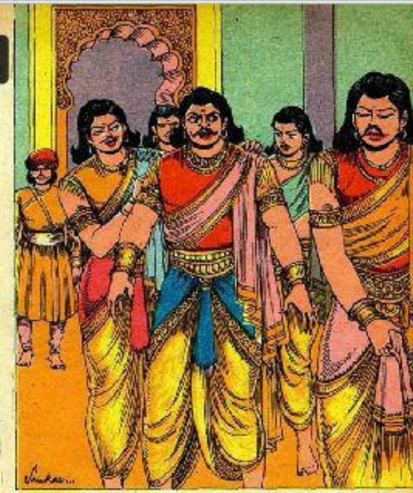
दुःशासन व्यंग्य करून म्हणाला–"ए दासी! वटवट बंद कर!" ते ऐकून कर्ण, शकुनी व दुर्योधन खदखदां हसले. इतर लोक फार दुःखी झाले. तेव्हां भीष्म द्रौपदीला म्हणाला–"मुली! धर्माच्या गोष्टी आम्ही काय बोलणार? तू पांच जणांची पत्नी! म्हणून युधिष्ठिराला एकट्याला तुला पणावर लावण्याचा अधिकार नव्हता. युधिष्ठिर आपले सर्वस्व सोडायला तयार झाला, परंतु धर्म सोडील असे नाही वाटत आम्हांला. द्यूतांत तुला घालवून त्याने तुझी फसवणूक केली असे कसे म्हणता येईल?"

त्याला उत्तर म्हणून द्रौपदी म्हणाली– "युधिष्ठिराने अनिच्छेने द्यूत खेळून सर्वस्व घालवून बसल्यावर का मला पणावर लावले? पुत्र व सुना यांच्या योगक्षेमाची न्यायाप्रमाणे व्यवस्था करणारे जे कौरव प्रमुख आहेत त्यांनी या गोष्टीचा काय तो न्याय करावा." असे सांगून द्रौपदी रडू लागली. भीम युधिष्ठिराला म्हणाला–"जुगारी आपल्या ठेवलेल्या बायांनादेखील पणावर लावीत नाहीत आणि तू पतिव्रतेला पणावर लावून केवढे मोठे पापकर्म केले आहेस? ज्या हातांनी आपले सर्वस्व व आम्हांला तू घालवून बसला त्याबद्दल आम्हांला काही बोलावयाचे नाही. परंतु द्रौपदीला पणावर लावणारे हे हात जाळून टाकले पाहिजेत. सहदेव! जा जाऊन विस्तव घेऊन ये."

अर्जुनाने भीमाला अडविले व त्याची समजूत घालीत म्हणाला–"भीमदादा! तू इतका वेळ शांत राहलास आणि आता युधिष्ठिर दादाला असे उलटे काय बोलतो आहेस? या जुगाऱ्यांच्या मध्ये बसून तुझी बुद्धी सुद्धा भ्रष्ट झाली आहे की काय? युधिष्ठिर दादा स्वतः होऊन हौशीखातर द्यूत खेळायला आला नाही. कौरवांनी त्याला निमंत्रण केले होते आणि क्षत्रिय धर्माचे पालन करण्यासाठीच त्याने द्यूतात भाग घेतला."

द्रौपदीच्या प्रश्नाचे उत्तर सभेत कोणी देऊ शकला नाही. तेव्हां सभेत उभा राहून धृतराष्ट्राच्या मुलांपैकी विकर्ण म्हणाला–"द्रौपदीच्या प्रश्नाचे उत्तर कुरु वंशातली थोर वडील मंडळी कां देत नाहीत? पक्षपात रहित होऊन काय तो न्याय करा!"

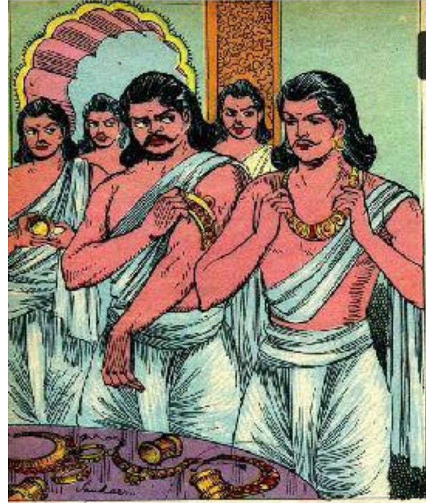
तरी सभेत कोणी तोंड उघडले नाही. तेव्हां विकर्ण पुन्हा म्हणाला–"तुमच्यापैकी कोणी न्याय करण्यास तयार नसेल तर मी न्याय करतो. ऐका तर, जो राजा स्त्री, शिकार, जुगार किंवा मद्यपान यांचा गुलाम

असतो तो धर्माचा पक्ष कसा घेणार? युधिष्ठिर द्यूताच्या व्यसनात पडून आपले सर्वस्व, भाऊ, घालवून बसला आहे आणि शेवटी स्वतःला व द्रौपदीला पण पणावर लावून हारला आहे. द्रौपदी ही पांच ही पांडवांची पत्नी, एकट्या युधिष्ठिराची नव्हे. तिला या सभेत असे ओढून आणणे अन्याय पूर्ण आहे, असे माझे मत आहे."

कर्ण, विकर्ण म्हणाला त्याचे उत्तर देण्यासाठी म्हणाला–"या सभेत जी वडीलधारी मंडळी बसली आहेत त्यांना जो धर्म कळत नाही तो तुला कळला होय? युधिष्ठिर आपल्या सर्वस्वाबरोबर द्रौपदीला पण हारला. म्हणून पांडव मौन बसून

Fullscreen 127 60 /76

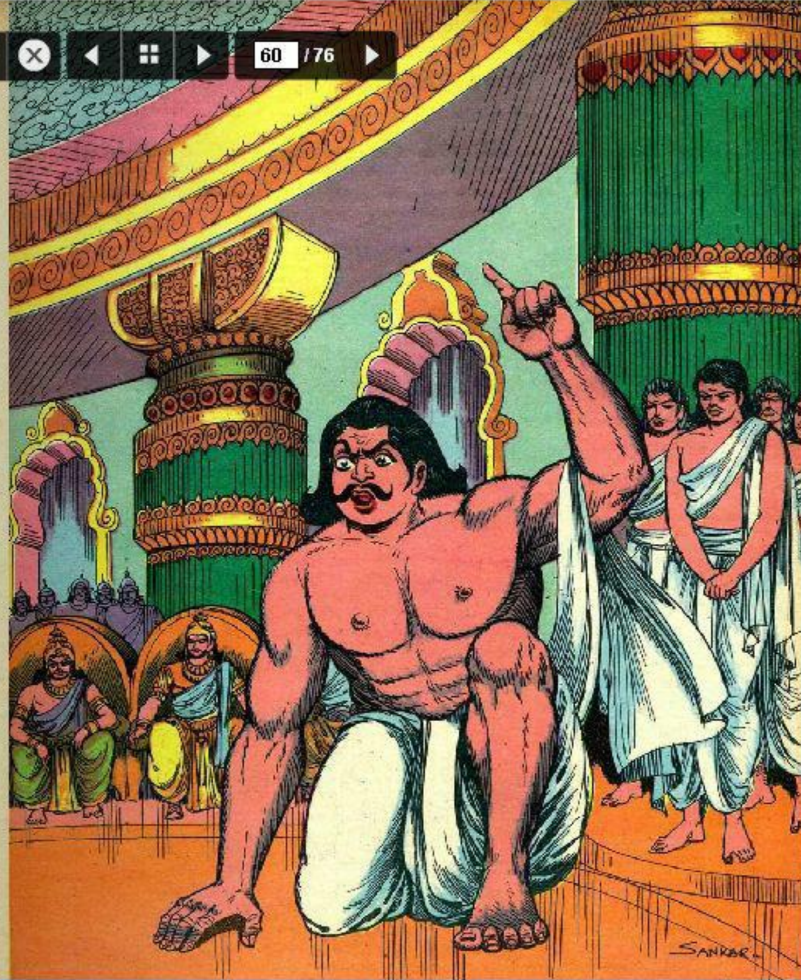
राहले. द्रौपदीला सभेत आणणे अन्यायपूर्ण आहे असे तू म्हणतोस? पांच पतींना जी मानते ती पतिव्रता कसली? ती कुलटा व्यभिचारिणीच आहे. तिला सभेत ओढून आणणे मुळीच गैर नाही. दु:शासना! तू या विकर्णाच्या बटवटीकडे लक्ष देण्याचे कारणच नाही. तू पांडव व द्रौपदी यांची वस्त्रे काढून घेऊन ये."

कर्णाच्या तोंडातून ते शब्द बाहेर पडताच पांडवांनी आपापली उपरणी व मुकुट काढून ठेवले. दु:शासनाने द्रौपदीच्या पदराला हात घातला तेव्हां असहाय द्रौपदीने श्रीकृष्णाचा धावा केला. श्रीकृष्णाने अदृश्य रूपे द्रौपदीला वस्त्र पुरविले आणि मानभंग होऊ दिला नाही. दु:शासन वस्त्र ओढत राहला आणि द्रौपदीच्या अंगावरील वस्त्र कमीच होईना. वस्त्राचा एक ढीग जमिनीवर पडला व दु:शासन घामाघूम होऊन गेला.

भीमाला अनावर राग आला, पण स्वत:ला आवरून त्याने सर्व सभेला उद्देशून प्रतिज्ञा केली. म्हणाला–"सर्व ऐका! द्रौपदीचा मानभंग करण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या या दु:शासनाचा युद्धांत वध करून त्याच्या छातीचे उष्ण रक्त पिऊन त्या रक्ताने द्रौपदीची वेणी घालीन."

तेव्हां विदुर उठून उभा राहला व म्हणाला–"सभासद हो द्रौपदीच्या प्रश्नाचे-बरोबर उत्तर न देणे हे अन्यायपूर्ण ठरेल. एकट्या विकर्णाने आपले मत प्रगट केले. दीन अनाथ अशा मानवाने न्याय धर्म मागितला असता न देणे याचा अर्थ त्या अन्यायपूर्ण अधर्माचे अर्धे पातक मौन धारण करणाराला लागते. आपण सर्व या पापाचे वांटेकरी आहो."

तरी सर्व मौन धारण करून बसून राहले. त्यानंतर दुर्योधनाने अग्नीत तेल ओतले. "त्याने आपली मांडी दाखवून त्यावर येऊन बसायला द्रौपदीला सांगितले. ते पाहून भीमाने प्रतिज्ञा केली की ती मांडीच गदा प्रहार करून फोडीन.

Fullscreen 127 62 /76

नंतर दुर्योधन द्रौपदीला व्यंगोक्ति करून म्हणाला–" भीम, अर्जुन, नकुल व सहदेव हे युधिष्ठिर त्यांचा राजा नाही असे म्हणाले तर मी तुला या गुलामीतून मुक्त करीन."

अर्जुन म्हणाला–" युधिष्ठिरदादा आमचे प्रभु व महाराज आहेत. परंतु स्वतः हारल्यावर ते कोणाचे प्रभू राहले हे कौरवांनीच सांगावे."

त्या वेळी सभा उधळल्यासारखे झाले. धृतराष्ट्र घाबरून जाऊन म्हणाला–" दुष्ट दुर्योधना! तू द्रौपदीला सभेत ओढून कां आणलेस? पांडवांशी तुझे वैर कां? हा सर्व अन्याय कां?" नंतर धृतराष्ट्राने द्रौपदीलाजवळ बोलावून म्हटले–" मुली! माझ्या सुनांत तूच सर्व श्रेष्ठ आहेस. माग, तुला काय पाहिजे ते मागून घे!"

धृतराष्ट्राने विचारलेच तेव्हां द्रौपदी म्हणाली–" पांडवांना गुलामीतून मुक्त करून त्यांना त्यांची आयुधे परत करावीं!"

कर्ण व्यंग्यहास्य करीत म्हणाला–" आज शूर पांडवांचा उद्धार एका नारीच्या हातून होत आहे!"

भीमाने रुद्ररूप धारण करून सर्वशत्रूंचे जागच्या जागी निर्दालन करण्याची घोषणा केली. पण युधिष्ठिर व अर्जुन दोघांनी मिळून प्रयत्नपूर्वक त्याला शांत केले आणि धृतराष्ट्राला विचारले–" महाराज! आम्ही काय करावे असे आपले मत आहे?"

धृतराष्ट्र म्हणाला–" बाळ! तू व तुझे भाऊ परत इंद्रप्रस्थाला जाऊन सुखपूर्वक राज्य करा. दुर्योधनाने प्रेमाने तुम्हांला द्यूत खेळण्याची इच्छा केली, म्हणून मी तुम्हांला निमंत्रण पाठवून बोलाविले. मध्यंतरी मी द्यूत थांबविले नाही, ही माझी चूक आहे. माझ्याकडे व गांधारीकडे पाहून आमच्या मुलांची दुष्कृत्ये विसर! तुझे व तुझ्या भावंडांचे कल्याण होवो."

त्यानंतर पांडव द्रौपदीला घेऊन इंद्रप्रस्थला परतले.

शिवपुराण

[२]

दक्ष आपल्या भृगु आदिक शिष्यवर्गाबरोबर आपल्या आश्रमात परतला आणि त्याने वाजपेय नामक यज्ञ आरंभिला. त्याला शंकरावर राग होता. म्हणून त्याने त्या यज्ञात शंकराला हविर्भाग दिला नाही.

तरी देखील यक्षाचा शंकरावरचा राग कमी झाला नाही. म्हणून त्याने बृहस्पति नामकं एक महायज्ञ करण्याचा संकल्प केला आणि त्यासाठी आवश्यक सर्व यज्ञसामुग्री एकत्र करून देव व ऋषींना निमंत्रण केले. अतिथि सत्काराची जबाबदारी त्याने आपल्या शिष्य मंडळींवर व नातेवाइकांवर टाकली. या यज्ञात ही त्याने शंकराला निमंत्रण पाठविले नाही, अगर त्याला भाग दिला नाही.

या यज्ञाला विश्वदेव, मरुत, पितृगण, गंधर्व, अप्सरा, सिद्ध, विद्याधर, किन्नर, यक्ष आणि कश्यप, अगस्त्य, अत्रि, भृगु, मरीची, नारद, पराशर इत्यादि मुनी उपस्थित होते. ब्रह्मदेव व विष्णुशिवाय इतर सर्व देव दक्षाच्या भीतीने उपस्थित होते. त्या सर्वांच्या उतरण्याची व्यवस्था करण्याचे काम दक्षाने विश्वकर्म्याला सांगितले होते.

दक्षाने यज्ञदीक्षा घेऊन यज्ञशालेत पत्नीसह प्रवेश केला. सर्व सभासदांना नमस्कार केला. निमंत्रण न मिळाल्यामुळे शंकर उपस्थित नव्हता. ब्रह्मदेव व विष्णु दोघांनी बोलावले तरी तो आला नाही. अनेक देव आणि मोठमोठे ऋषी सभेत उपस्थित होते. दधीचि, भृगु, मरीचि इत्यादि शिवभक्त पण उपस्थित होते. त्यांनी सभेत चहूंकडे एकदां नजर फिरवून दक्षाला विचारले–" दक्षा! तू शंकराला

Fullscreen 127 64 /76

निमंत्रण पाठविले नव्हतेस का? ते येथे उपस्थित नसण्याचे कारण काय?"

दक्ष म्हणाला–"शंकर कर्मभ्रष्ट झाला आहे. म्हणून मी त्याला **निमंत्रण पाठविले** नाही. तो अपवित्र, कपालधारी, स्मशान वासी व प्रेतांचा प्रभु आहे."

शंकराची निंदा ऐकून दधीचि म्हणाला– "दक्षा! तुझा हा यज्ञ यशस्वी होणार नाही. शंकराशिवाय तू हा यज्ञ आरंभ करून स्वतः संकटाला आव्हान केले आहेस." दधीचीच्या तोंडचे ते शब्द ऐकून वामदेव, मरीचि, गौतम, शिलाद वगैरे अनेक ऋषी यज्ञशालेतून निघून गेले. ऋषी निघालेले पाहून दक्ष म्हणाला–"हे लोक मूर्ख व पाखंडी आहेत. म्हणून इतरांनी त्यांच्याकडे लक्ष न देता माझा यज्ञ पुरा होईपर्यंत उपास्थित रहावे."

सती कैलास पर्वतावर आपल्या पतीच्या सेवेला हजर होती. एकदा ती आपल्या सखींबरोबर विहार करीत असतां तिला विमाने दिसलीं. सतीने ती विमाने कोठे चालली आहेत याची चवकशी करूण यायला आपल्या सखींना सांगितले. सखींनी चवकशी करून, विमाने दक्षाने आरंभिलेल्या यज्ञासाठी जात असलेल्या देवादिकांची आहेत असे येऊन सांगितले.

आपल्या पित्याने आरंभिलेल्या यज्ञप्रसंगी आपण देखील पतीसह जावे असे सतीला वाटले. ती शंकराजवळ जाऊन म्हणाली–"माझे वडील यज्ञ करीत आहेत. आपणदेखील रुद्रगणाला बरोबर घेऊन यज्ञाला जाऊ या."

ते ऐकून शंकर म्हणाला–"सती! तुझे वडील माझ्यावर रागावले आहेत. त्यांनी आपल्याला निमंत्रण पाठविले नाही. आगंतुकासारखे जाण्यात शहाणपण नाही. आपण गेलो तर आपला अपमान होईल आणि परिणाम सुखाचा होणार नाही."

"तर मग आपण जाऊ नये, मी एकटीच जाते. माझे वडील माझा अपमान कां करतील?" मी त्यांना समजावून सांगून आपल्याला निमंत्रण पाठवीत. नंदी वगैरेंना माझ्याबरोबर पाठवून मला वडिलांकडे पोंचविण्याची व्यवस्था करावी." सती म्हणाली.

"सती! तुझ्याशिवाय मला मुळीच करमणार नाही. तू मला एकटा सोडून पित्याच्या यज्ञाला जात आहेस. तुझा नक्कीच अपमान होणार. म्हणून जरा विचार कर." शंकराने पुन्हा सतीची समजूत घालण्याचा प्रयत्न करून पाहिला.

परंतु शंकराने केलेली सूचना सतीच्या लक्षात आली नाही. तिचे आईवडील तिचा अपमान करतील हे तिला खरेच वाटेना.

शंकराने विचार केला व्हायचे असेल ते होईलच. त्याने रुद्रगणालाबरोबर सोबत पाठवून सतीला दक्षयज्ञ पहावयास पाठविले. ती नंदीला घेऊन यज्ञशालेजवळ पोचली. तेव्हां तिच्या आईने व भावांनी पुढे येऊन तिची विचारपूस केली. आईने मुलीला एका बाजूला बोलावून नेऊन समजावून सांगितले, मुली, तुझे वडील वृद्ध झाले आहेत. म्हणून तापटपणाने तुझ्या पतीची निंदा करतात. पण तू तिकडे दुर्लक्ष कर.

मुलीला पाहताच दक्षाला शंकराची आठवण झाली. रागाने तो सतीला

म्हणाला–"कायग! तुझा नवरा स्मशानात राहतो. भूतपिशाच त्याचे अनुयायी. तो कपाल धारण करतो, म्हणून अपवित्र झाला आहे. यज्ञयागादि पवित्र कार्यास निमंत्रण करण्यालायक पण राहला नाही. तू कशाला आलीस येथे, आमच्या या यज्ञशालेला अपवित्र करायला?"

ते ऐकून सती आपल्या वडिलांना म्हणाली–"तू यज्ञकर्त्ता असून शंकराला हविर्भाग दिल्याशिवाय यज्ञ करीत आहेस आणि उलट त्यांची निंदा करतो आहेस? अजून सांगते, त्यांना आदरपूर्वक निमंत्रण पाठवून यज्ञभाग देऊन त्यांचा उचित सत्कार कर. नाहींतर तुझा यज्ञ अपूर्ण

Fullscreen 127 66 /76

राहील व तुला सर्वनाश होईल." सतीने पित्याला [illegible] ल्ला दिल्यावर सभेत उपस्थित [illegible]लेल्या भृगु आदि मुनींनी दक्षाला तस करण्यास सुचविले. परंतु दक्ष जास्तच संतापला आणि म्हणाला–"तू चालती हो येथून, तू आल्याने माझा यज्ञ अपवित्र झाला. तू स्वतः होऊन येथून निघून गेली नाहीस तर धक्के मारून तुला बाहेर काढावे लागेल."

आता मात्र सतीला राहवले नाही. तिला देखील भयंकर राग आला. पतीने जाऊ नकोस असा सल्ला दिला असून ही ती यज्ञाला आली होती. अशा तऱ्हेने अपमानित होऊन परत पतिगृही जाणे तिला मुळीच आवडले नाही. पुढल्या जन्मी आपल्याला हाच पति लाभावा, अशी प्रार्थना करून तिने योगबलाने आपल्या देहातच अग्निज्वाला निर्माण करून त्यात स्वतःचा बळी दिला.

ते दृश्य पाहून नंदी वगैरे हाहाकार करीत यज्ञशालेत शिरले. तेव्हां भृगु [illegible] त्यांना मंडपा बाहेर काढले.

नारदाकडून शंकराला सतीच्या आत्म-बलिदानाची गोष्ट कळली. त्याला [illegible]ंकर राग आला. त्याने क्रुद्ध होऊन आ[illegible]ल्या डोक्यातली एक जटा उपटली व ती पर्वता-वर आपटली. त्या जटेतून भद्रकाली व वीरभद्र उत्पन्न झाले. वीरभद्राला सहस्र-बाहु, व लांब लांब दात होते. तो कोटी सूर्या एवढा तेजस्वी होता. अशा रौद्र रूपे त्याने शंकराला प्रणाम करून म्हटले–"प्रभो! आज्ञा करावी!"

"तुम्ही दोघे, तू व भद्रकाली आपल्या गणांसह जाऊन दक्षाचा यज्ञ ध्वंस करा व या यज्ञात भाग घेणारास उचित दंड द्या." शंकर म्हणाला.

वीरभद्र सिंह जुंपलेल्या रथात बसून नंदी, भैरव आदि गणांना बरोबर घेऊन निघाला. भद्रकाली सिंहावर बसून महा-काली, गौरी, कात्यायनी, चामुंडा इत्यादि गणांना बरोबर घेऊन निघाली.

११२. दश सहस्र धुराच्या गुहा

अलास्का (उत्तर अमेरिका) देशातील कट्माय पर्वतात एक ज्वालामुखी पर्वत इ. स. १९१२ साली फुटला. हा विस्फोट इतिहासातील एका फार मोठ्या विस्फोटांपैकी एक आहे. परिणामी सात घन मैल धूर व खडक, कांच व कोळसा यांचा चूर भूगर्भातून आकाशात उडाला आणि १५०० मैल दूरवर जाऊन पसरला. या भयंकर धुळीचा आणि कांच व कोळसा आदिकांच्या चुराचा पृथ्वीवरील वायुमंडलावर परिणाम झाला.

स. १९१५ आणि १९१६ मध्ये विस्फोट झालेल्या प्रदेशाची तंत्रज्ञांनी पाहणी केली. तो सर्व प्रदेश निर्जीव होता. जिकडे पहावे तिकडे धूम्रकणाने भूप्रदेश आच्छादित होता. कट्माय समुद्र-किनाऱ्यावर गवताची एक काडी देखील दृष्टीस पडली नाही. जिकडे पहावे तिकडे खड्डेच खड्डे होते. डोंगरावरून लहानथोर शिलाखंड गडगडत खाली घसरत होते. ज्वालामुखीच्या जवळपासच्या दऱ्याखोऱ्यातली घरेदारे धूम्रकणाखाली झाकलेली होती. धूम्रकणाने निर्मिले गेलेले शिलाखंड दिसत होते व पाण्यावर तरंगत होते.

या विस्फोटामुळे कित्येक अरण्ये भस्म होऊन गेली. झाडे भुतांप्रेतांसारखी उभी होती. पण या सर्व दृश्यात 'दश सहस्र धुराच्या गुहा' अपूर्व होत्या. या दरीत असंख्य लहानथोर ज्वालामुखी पर्वत होते ज्यांच्या मधून वाफ सतत बाहेर येत होती. ती वाफ सहस्रावधी विवरांतून बाहेर येऊन ५०० फूटापर्यंत वर उडत होती.

